ਪਬਲਿਕ ਇੰਟਰੈਸਟ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ & ਓਆਰ.ਐਸ.
ਬਨਾਮ
ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ & ਅਨੁਸਾਰੀ.

(ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸਿਵਲ) ਨੰਬਰ 536 ਦਾ 2011)
ਸਤੰਬਰ 25, 2018

[ਦੀਪਕ ਮਿਸਰਾ, ਸੀਜੇਆਈ, ਆਰ. ਐਫ. ਨਰੀਮਨ,
ਏ. ਐਮ. ਖਾਨਵਿਲਕਰ, ਡਾ. ਡੀ. ਵਾਈ. ਚੰਦ੍ਰਚੂੜ ਅਤੇ
ਇੰਦੂ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ:

ਅਨੁਚਛੇਦ 102 (ਅ) ਤੋਂ (ਦ) ਅਤੇ (ਈ); 324 – ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਕੀ ਅਦਾਲਤ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂਡੇਟਸ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲਈ ਚੋਣ ਲੜਨ ਤੋਂ ਵਾਰਜਿਤ ਕਰਨ – ਅਤੇ ਕੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਨਾ ਕਰਨ – ਫੈਸਲਾ: ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਨਾਸਕਾਰੀ ਹੈ – ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਇੱਕ ਕੜਵਾ ਸੱਚ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ – ਸੰਸਦ ਕੋਲ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਸ ਵਿਧਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ – ਅਨੁਚਛੇਦ 201(1) ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਕੁਝ ਖਾਸ ਆਧਾਰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ – ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਅਯੋਗਤਾ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ – ਲੋਕ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਐਕਟ ਦਾ ਅਧਿਆਇ III ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ – ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਕਟ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ 'ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਧਾਰ' ਤੇ ਅਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਧਿਆਇ III ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਅਧੀਨ ਹੈ – ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਧਾਇਕਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਆਧਾਰ ਗਿਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸ.7(ਬੀ) ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ – ਅਨੁਚਛੇਦ 324 ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਚੋਣ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ – ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹਨ – ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ – ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਿ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦਵਾਰ ਖਿਲਾਫ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ,

ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ - ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਆਧਾਰ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ - ਅਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਿਆਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਰੰਗੀਨ ਕਸਰਤ ਹੋਵੇਗੀ - ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਉਹ ਕੁਝ ਅਪਰੋਕਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ -

ਦਾਗੀ ਉਮੀਦਵਾਰ, ਭਾਵੇਂ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਚੋਣ ਲੜੇ, ਅਸਰ ਉਹੀ ਰਹੇਗਾ - ਇਸ ਲਈ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਰਾਜ ਦੀ ਨਿਆਇਕ ਬਾਂਹ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਮੂਲਭੂਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨਾਲ ਲੱਦੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਹਥਿਆਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ; ਜੋ ਇਸ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਹਾਲਾਂਕਿ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਸਾਮਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ - ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਚੋਣ ਨੂੰ ਨਿਆਂਇਕ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਤਦਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵੋਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਕਸਰਤ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ - ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ - ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ

ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ - ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਵ ਐਕਟ, 1951 - ਧਾਰਾਵਾਂ 7(ਬੀ), 8, 8ਏ, 9, 9ਏ, 10 ਅਤੇ 104.

ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਉਂਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ:

1.1 ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਅੰਗ ਇਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਵਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਉੱਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖਲਾਕ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਿਆਂਇਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਕਦੇ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। [ਪੈਰਾ 26 ਅਤੇ 28]

1.2 ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੀ 1998 ਤੋਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਜਾਗਰੂਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੋਧ ਕਦੇ ਵੀ ਯੋਗ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੀ ਪਰ ਇਹ ਸਮਾਜ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ & ਓਆਰਐਸ. ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ & ਅਨੁਸਾਰੀ.

ਰਾਜਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀਕਰਨ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੰਬਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵ□ਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਣਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 29 ਅਤੇ 59]

ਦਿਨੇਸ਼ ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ, ਐਮ.ਪੀ. ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ (1997) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 306; [1997] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 93 ; ਅਨੁਕੂਲ ਚੰਦਰ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਐਡਵੋਕੇਟ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ (1997) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1; [1997] 1 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 641; ਆਰ. ਪ੍ਰਭਾਕਰਨ ਬਨਾਮ ਪੀ. ਜਯਰਾਜਨ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 2005 ਐਸ.ਸੀ. 688 ; [2005] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 296 ; ਮਨੋਜ ਨਰੂਲਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ (2014) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1; [2014] 9 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 965 – ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਯੋਗੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਜੈਸਵਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ (2016) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 183 ; ਮੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਬਨਾਮ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1978 ਐਸ.ਸੀ. 851 ; [1978] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 272 ; ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਬਨਾਮ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ (2002) 5 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 294 ; [2002] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 696 ; ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਅਗਰਵਾਲ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਹੋਰ (2013) ਸੀ.ਆਈ.ਸੀ. 8047 ; ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਿਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ (2003) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 399 ; [2003] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1136 ; ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਸੋਮ ਨਾਥ ਥਾਪਾ (1996) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 659 ; [1996] 1 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 139 ; ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਕੁਮਾਰ ਸਮਲ (1979) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 4 ; [1979] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 229 – ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਗੋਸਵਾਮੀ ਕਮੇਟੀ ਉੱਤੇ ਚੋਣ ਸੁਧਾਰ (1990) ; ਵੋਹਰਾ ਕਮੇਟੀ ਰਿਪੋਰਟ; 170ਵੀਂ$_{SUPERSCRIPT}$ ਰਿਪੋਰਟ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੂੰ 15ਵੀਂ$_{SUPERSCRIPT}$ ਮਾਰਚ, 2007 ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਨਤਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸੰਸਦੀ ਖੜ੍ਹ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਸੁਧਾਰਾਂ (ਕੁਝ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ਾਰੋਪਣ ਉੱਤੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ); 244ਵੀਂ$_{SUPERSCRIPT}$ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ “ਚੋਣ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ”; ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ (ਐਨ.ਸੀ.ਆਰ.ਡਬਲਿਊ.ਸੀ.); 170ਵੀਂ$_{SUPERSCRIPT}$ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ; ਜਸਟਿਸ ਜੇ. ਐਸ. ਵਰਮਾ ਕਮੇਟੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧਾਂ ਉੱਤੇ (2013) – ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

2.1 ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ, ਕਾਨੂੰਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਵਿਧਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 7]

2.2 ਅਨੁਚਛੇਦ 102(1) ਕੁਝ ਖਾਸ ਅਧਾਰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਚਛੇਦ 191 ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦਾ ਅਧਿਆਇ III. ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾਸ 13 ਅਤੇ 14]

2.3 'ਅਯੋਗਤਾ' ਸ਼ਬਦ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1951 ਦੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸ. 7(ਬੀ) ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਹੈ, ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਧਿਆਇ III ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਅਧੀਨ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। 'ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਧਾਰ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਅਨੁਚਛੇਦ 102(1)(ਅ) ਤੋਂ 102(1)(ਦ) ਅਤੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 191(1)(ਅ) ਤੋਂ 191(1)(ਦ) ਅਧੀਨ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਅਧਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹੋਰ ਅਧਾਰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੇ ਧਾਰਾਵਾਂ 8, 8ਏ, 9, 9ਏ, 10 ਅਤੇ 10ਏ ਅਧੀਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 15]

2.4 ਧਾਰਾ 8 ਕੁਝ ਖਾਸ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਨਿਪਟਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 8ਏ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 9 ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਲਈ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 9ਏ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਠੇਕਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 10 ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਪਨੀ ਅਧੀਨ ਦਫ਼ਤਰ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 10ਏ ਚੋਣ ਖਰਚੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਨੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ, ਵਿਧਾਨ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 16]

2.5 ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਅਚ੍ਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਯੋਗਤਾ ਜੋੜਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਧਾਨ 'ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ, ਬਦਲੇ ਵਿਚ, ਅਨਿਵਾਰਯ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 7(ਬੀ) ਨਾਲ ਧਾਰਾਵਾਂ 8 ਤੋਂ 10ਏ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪੂਰਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਧਾਨ ਨੇ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਅਧਾਰ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਿਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਅਧਾਰ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀ। [ਪੈਰਾਸ 22 ਅਤੇ 23]

ਮਨੋਜ ਨਰੂਲਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (2014) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 1 : (2014) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 965 ; ਲਿਲੀ ਥਾਮਸ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ (2013) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 653 : [2013] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1130 — ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

3.1 ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 324 ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਉਚਾਈ, ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸਨੂੰ ਅਜਾਦ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਚੋਣ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹਨ। ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਲੰਘ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। [ਪੈਰਾ 61 ਅਤੇ 70]

3.2 ਸਿੰਬਲ ਆਰਡਰ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ, ਵਰਗੀਕਰਨ, ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਸਿੰਬਲ ਆਰਡਰਜ਼ ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਧਾਰਾ (8) ਅਧੀਨ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਹ/ਉਸ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰੇ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਹ/ਉਸ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ

ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਚੋਣ ਲੜਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਇਹ ਨਵੇਂ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਨਿਆਂਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਿਆਂਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਰੰਗੀਨ ਵਰਤੋਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਕਸੀਓਮੈਟਿਕ ਹੈ ਕਿ "ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਉਹ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ" ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਵੀਕਾਰਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 86, 97 ਅਤੇ 98]

3.3. ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਰਜ਼ੀਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਉਹ ਕੁਝ ਅਪ੍ਰਤਿਕਸ਼ਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 104]

3.4. ਭਾਵੇਂ ਜੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਚੋਣ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਅਸਰ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬਿਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਕ੍ਰਿਪਟ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਬਹੁ-ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀਕਰਨ ਇੱਕ ਕੜਵਾ ਸੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੀਮਕ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੀ। [ਪੈਰਾ 104 ਅਤੇ 106]

3.5. ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੰਗੇ ਗਏ ਹਨ, ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀਕਰਨ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਇਲਾਜ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇੱਕ ਗਹਿਰੀ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ 'ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੇ ਨਿਆਇਕ ਅੰਗ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਨਿਰਣਾਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਰਾਖਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹਥਿਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 107]

3.6. ਇੱਕ ਬਹੁ-ਪਾਰਟੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਨਾਂ 'ਤੇ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ, ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਲਈ। ਇਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੇਦਾਗ, ਨਿਰਮਲ, ਅਣਖਿਲਰੇ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾਪੂਰਣ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਯੁੱਗ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਰੇਗਾ। [ਪੈਰਾ 108] [205-B-C] ਕੇਸਵਨੰਦ ਭਾਰਤੀ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ (1973) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 225 : 1973 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1 – ਦਾ ਪਾਲਣਾ।

ਏ.ਸੀ. ਜੋਸ ਬਨਾਮ ਸਿਵਾਨ ਪਿੱਲੈ ਅਤੇ ਹੋਰ AIR 1984 SC 921 : (1984) 3 SCR 74; ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਰਿਫਾਰਮਜ਼ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ (2002) 5 SCC 294 : 2002) 3 SCR 694; ਕੁਲਦੀਪ ਨਾਇਅਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਹੋਰ (2006) 7 SCC 1 : (2006) 5 ਸੁਪਲ. SCR 1; ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਬਨਾਮ ਸੋਸ਼ਲ ਵੈਲਫੇਅਰ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਅਤੇ ਹੋਰ (2002) 5 SCC 685 : (2002) 3 SCR 1040 ; ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ (1979) 1 SCC 560 : 1979) 2 SCR 282 ; ਐਮ.ਸੀ. ਮੇਹਤਾ ਬਨਾਮ ਕਮਲ ਨਾਥ ਅਤੇ ਹੋਰ (2000) 6 SCC 213 : (2000) 1 ਸੁਪਲ. SCR 389; ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਸਤਪਾਲ ਸੈਣੀ (2017) 11 SCC 42 : (2017) 1 SCR 668; ਐਲਾਇਡ ਮੋਟਰਜ਼ ਲਿਮਿਟੇਡ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟੇਡ (2012) 2 SCC II : (2011) 16 SCR 422 ; ਨਾਜ਼ਿਰ ਅਹਮਦ ਬਨਾਮ ਕਿੰਗ ਐਮਪਰਰ AIR 1936 PC 253 ; ਡਾ. ਐਨ. ਬਾਸਕਰਾ ਕਲਾਨਿਧੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਡਿਪਟੀ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ AIR 1977 SC 842 : (1977) 2 SCR 392 ; ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ. ਪੀ.ਐਸ. ਲੋਧੀ ਕਾਲੋਨੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਬਨਾਮ ਸੰਜੇ ਗਾਂਧੀ AIR 2012 SC 3104 : (2012) 12 SCR 881; ਰਸ਼ਮੀ ਰੇਖਾ ਥਾਟੋਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਓੜੀਸਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ (2012) 5 SCC 690 : (2012) 5 SCR 674; ਸ਼ੈਲੇਸ਼ ਮਨੁਭਾਈ ਪਰਮਾਰ ਬਨਾਮ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ (2018) 10 SCALE 52; ਰਾਜਸੁਰਾਂਸ ਇੰਡੀਗੋ ਬਨਾਮ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ

ਆਫ ਇੰਡੀਆ (2014) 14 SCC 189 : (2013) 9 SCR 360 ; ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਿਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ (2013) 10 SCC 1 : (2013) 12 SCR 283 – ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਡਾ. ਸੁਬਰਮਣੀਅਨ ਸਵਾਮੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ (1996) 4 SCC 104 : (1996) 1 ਸੁਪਲ. SCR 637; ਮੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਬਨਾਮ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, AIR 1978 SC 851 : (1978) 1 SCR 272 ; ਅਜੀਤ ਕਪੂਰ ਬਨਾਮ ਰਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ (2012) 9 SCC 460 : (2012) 7 SCR 988; ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਡਿਓਕੀ ਨੰਦਨ ਅਗਰਵਾਲ (1992) 1 ਸੁਪਲ. SCC 323 ; ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਬਾਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ (1998) 4 SCC 409 : (1998) 2 SCR 795 – ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

A. 4.1 ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਨਾਸਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਫਸੋਸਜਨਕ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਬਸ ਸਮਝਦਿਆਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚੁੱਪ, ਬਹਿਰੇ ਅਤੇ ਗੂੰਗੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇੱਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਚੋਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਤਦਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਤਦਾਤਾ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲਈ ਸਰਬੋਚ ਹੈ। ਇੱਕ ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੇ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੰਤਿਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੂਚਿਤ ਵੋਟਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪੂਰਵਜਾਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

4.2 ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫਾਰਮ ਨੂੰ ਭਰੇਗਾ; ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੋਲਡ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦਵਾਰ ਖਿਲਾਫ ਲੰਬਿਤ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਹੋਵੇਗਾ; ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਟਿਕਟ 'ਤੇ ਚੋਣ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਲੰਬਿਤ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ; ਸਬੰਧਤ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੈਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਪੂਰਵਜਾਂ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਉਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਧ ਹੋਵੇਗੀ; ਉਮੀਦਵਾਰ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਬਾਰੇ ਸਥਾਨਕ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਲਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਭਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਤਿੰਨ ਵਾਰ। ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਹੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। [ਪੈਰਾ 116 ਅਤੇ 117]

. 4.3 ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨਿਕ ਅਧਿਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਖਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾਵਾਂ ਜਾਂ ਖਾਮੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਇਰਾਦੇ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੀ ਸਖਤ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਘਾਟ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਰੇ ਸਬੰਧਤਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੂਚਿਤ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅਤੇ ਦ

4.4 ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਆਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆ ਸਕਣ। ਇਹ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਦੇ ਧਾਰਨਾ ਅਧੀਨ ਆਡ ਲੈਣਾ ਪਰ ਇਹ ਬਰਾਬਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ

ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਆਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਝੂਠੇ ਮਾਮਲੇ ਭਾਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਉਚਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 118] [211-ਐਫ-ਜੀ] [1996] 1 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 189 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪੈਰਾ 51

[1979] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 229 ਪੈਰਾ 51 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1996] 1 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 637 ਪੈਰਾ 63 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1984] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 74 ਪੈਰਾ 67 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[2002] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 696 ਪੈਰਾ 68 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[2006] 5 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1 ਪੈਰਾ 69 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[2002] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1040 ਪੈਰਾ 75 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[1979] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 282 ਪੈਰਾ 77 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[2000] 1 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 389 ਪੈਰਾ 77 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[2017] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 658 ਪੈਰਾ 79 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[1973] ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1 ਪੈਰਾ 79 ਦਾ ਪਾਲਣ

[2012] 7 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 988 ਪੈਰਾ 81 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1992] 1 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 323 ਪੈਰਾ 84 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1998] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 795 ਪੈਰਾ 84 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2011] 16 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 422 ਪੈਰਾ 100 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1936 ਪੀ.ਸੀ. 253 ਪੈਰਾ 100 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[1977] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 392 ਪੈਰਾ 101 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[2012] 12 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 881 ਪੈਰਾ 102 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[2012] 5 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 674 ਪੈਰਾ 103 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

2018 (10) ਸਕੇਲ 52 ਪੈਰਾ 104 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[2013] 9 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 360 ਪੈਰਾ 113 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

[2013] 12 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 283 ਪੈਰਾ 115 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ

ਸਿਵਲ ਮੂਲ/ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ : ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸਿਵਲ) ਨੰਬਰ 536 ਦੀ 2011

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 32 ਅਧੀਨ।

ਨਾਲ

ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 1714-1715 ਦੀ 2007, ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ) ਨੰਬਰ 208 ਦੀ 2011 ਅਤੇ ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸਿਵਲ) ਨੰਬਰ 800 ਦੀ 2015।

ਕੇ. ਕੇ. ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ, ਭਾਰਤ ਲਈ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ, ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਏ.ਐਸ.ਜੀ., ਐਸ਼ਵਰਿਆ ਭਾਟੀ, ਐਸ. ਐਸ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰੀ, ਏ.ਏ.ਜੀ. ਏ. ਮਾਰਿਆਰਪੁਥਮ, ਐਡਵੋ. ਜਨ., ਸਿਧਾਰਥ ਲੁਥਰਾ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋ. (ਏ.ਸੀ.), ਦਿਨੇਸ਼ ਦ੍ਵਿਵੇਦੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ, ਮਿਸ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਅਰੋੜਾ, ਏ. ਕੇ. ਸ੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤੋ ਚੰਦਰ ਸੇਨ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋ., ਐਕੋਨਪਨਮ ਐਨ. ਪ੍ਰਸਾਦ, ਮਿਸ ਮੀਨਾਕਸ਼ੀ ਅਰੋੜਾ ਮੇਨਨ, ਕੇ. ਕੇ. ਮੋਹਨ, ਆਸ਼ੀਸ਼ ਮੋਹਨ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਮ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਯਸ਼ਾਰਥ ਕਾਂਤ, ਨਿਸ਼ਾਂਤ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਸ਼ਾਂਕ ਸ਼ੇਖਰ ਸਿੰਘ, ਅੰਕਿਤ ਪਾਂਡੇ, ਡਾ. ਮਨੀਸ਼ ਸਿੰਘਵੀ (ਮੈਸਰਜ਼. ਏ.ਪੀ. & ਜੇ. ਚੈਂਬਰਜ਼ ਲਈ), ਉਦੈ ਰਾਥੋਰ, ਏ.ਕੇ. ਉਪਾਧਿਯਾਯ (ਆਰ. ਡੀ. ਉਪਾਧਿਯਾਯ ਲਈ), ਆਰ. ਬਾਲਾਸੁਬ੍ਰਮਾਨੀਅਨ, ਰੋਹਿਤ ਭਟ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਾ ਬਜਾਜ, ਮਿਸ ਕਨਿਕਾ ਸਰਨ, ਮਿਸ ਆਰਤੀ ਸ਼ਰਮਾ (ਬੀ. ਕੇ. ਬਿਸ਼ਨਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਲਈ), ਅਭੈ ਕੁਮਾਰ, ਮਿਸ ਮੋਨਿਸ਼ਾ ਹਾਂਡਾ, ਅਮਿਤ ਸ਼ਰਮਾ, ਬਜਜ ਨਾਥ ਪਟੇਲ, ਮੋਹਿਤ ਡੀ. ਰਾਮ, ਵਿਸ਼ਵਾ ਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਵੀ.ਐਨ. ਰਾਘੁਪਤੀ, ਵੀ.ਜੀ. ਪ੍ਰਗਾਸਮ, ਐਸ. ਪ੍ਰਬੂ ਰਾਮਸੁਬ੍ਰਮਾਨੀਅਨ, ਐਸ. ਮਨੁਰਾਜ, ਤੇਜਸ ਕਾਰਿਆ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਦ. ਵਕਾਸ, ਆਦਿਤਿਆ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਸ਼ੁਵੋਦੀਪ ਰਾਏ, ਸਾਯੂਜ ਮੋਹਨਦਾਸ, ਰਿਤੁਰਾ ਬਿਸਵਾਸ, ਮਨੋਜ ਗੋਰਕੇਲਾ, ਸਲਿਲ (ਮਿਸ ਸ਼ਸ਼ੀ ਕਿਰਨ ਲਈ), ਸੌਰਭ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਮ੍ਰਿਤਯੁੰਜੈ ਸਿੰਘ (ਐਸ. ਉਦੈਆ ਕੁਮਾਰ ਸਾਗਰ ਲਈ), ਰਾਜੇਸ਼ ਸ੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਅਮਿਤ ਸ਼ਰਮਾ, ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਅੰਕਿਤ ਰਾਜ, ਮਿਸ ਨਿਧੀ ਜਸਵਾਲ, ਮਿਸ ਇੰਦਿਰਾ ਭਾਕਰ, ਮਿਸ ਰੁਚੀ ਕੋਹਲੀ, ਰਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਹਰੋਤਰਾ, ਰਾਜਨ ਬੀ. ਮੁਖਰਜੀ, ਡੈਨੀਅਲ ਸਟੋਨ ਲਿੰਗਡੋਹ, ਕੇ.ਵੀ. ਖੈਰਲੀਅੰਡਨ, ਰਮੇਸ਼ ਬਾਬੂ ਐਮ. ਆਰ., ਮਿਸ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੀਖਰਾ, ਪਰਿਤ ਝਾਲਾ, ਰਿਸ਼ਾਂਤ ਰਾਮਕਾਂਤਾਓ ਰਤਨਾਖੇਮਾਵਰਕਰ, ਯੋਗਸੀ ਕਾਂਗ, ਮਿਸਿਜ਼ ਸੁਜਾਤਾ ਇਸਾਗਦਾਹੀ, ਬੈਜ ਨਾਥ ਪਟੇਲ, ਐਮ.ਆਰ. ਸ਼ਸ਼ਾਂਕ, ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘਾ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਯਨ ਸੇਨ, ਜਤਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਭਾਟੀਆ, ਆਸੁਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਡੀ. ਹੇਮਲਤਾ ਵਾਲੀ, ਗੁੰਟੂਰ ਪ੍ਰਭਾਕਰ, ਮਨੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ (ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲਈ), ਕੇ. ਵੀ. ਜਗਦੀਸ਼ਵਰਨ, ਮਿਸਿਜ਼ ਏ. ਜੀ. ਇੰਦਿਰਾ, ਦਿਨੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਅਗਰ, ਮਿਸ ਮੇਨਕਾ ਅਸ਼ੋਕ ਮਹੁਰਕਰ, ਮਿਸ ਗ੍ਰੈਨਾ ਮਾਥੁਰ, ਅਮੀਸ਼ ਅਗਰਵਾਲ, ਮਿਸ ਅਨੁਰਾਧਾ ਅਰਪੁਤਮ, ਮਿਸ ਗੀਤਾਂਜਲੀ (ਮਿਸ ਅਰਪੁਤਮ ਅਰੁਣਾ ਅਤੇ ਕੋ. ਲਈ), ਅਰਜੁਨ ਗਰਗ, ਅਰਦੇਂਦੁਅਕੁਲੀ ਕੁਮਾਰ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਅਨਵਰਤ ਸ਼ਰਮਾ, ਅਨਿਰੁੱਧ ਪੀ. ਮਾਯਾਗੇ, ਐਡਰਸ਼ ਉਪਾਧਿਯਾਯ, ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਕੁਮਾਰ, ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਚੌਧਰੀ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ, ਮਿਸ ਸੁਰੇਖਾ ਰਮਨੀਜ, ਅਨੁਜ ਸ਼ਰਮਾ, ਮਿਸ ਨਿਹਾਰਿਕਾ (ਮਿਸ ਕੇ. ਜੇ. ਜੌਨ ਅਤੇ ਕੋ. ਲਈ), ਸ਼ਿਬਾਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ, ਕੁਮਾਰ ਮਾਨਿਦ, ਮਿਸ ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਗੋਇਗਾ, ਮਿਸ ਮੰਦਾਕਿਨੀ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਮਿਸ ਤਾਕੀਅਨ ਪ੍ਰਕਾਸਤ, ਅਤੁਲ ਝਾ, ਸੰਦੀਪ ਝਾ, ਧਰਮੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਸਿਨਹਾ, ਸੀ. ਕੇ. ਸਸੀ, ਮਿਸ ਨਵਯੰਤਰਾ ਰਾਏ, ਮੁਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਮਾਰੋਰੀਆ, ਅਵਿਜੀਤ ਭੱਟਾਚਾਰਜੀ, ਮਿਸ ਸ੍ਰਪਨਰੁਮਾ ਚਤੁਰਵੇਦੀ, ਬੀ. ਐਨ. ਦੁਬੇ, ਮਿਸ ਵੈਸ਼ਾਲੀ ਵਰਮਾ, ਮਿਸ ਦੇਵਿਕਾ ਗੁਲਾਟੀ, ਮਿਸ ਮਾਧਵੀ ਕੁਮਾਰ ਸੋਪਾਨਤ, ਹਿਤੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਐਸ. ਕੇ. ਰਾਜੋਰਾ (ਮਿਲਿੰਦ ਕੁਮਾਰ ਲਈ), ਮਿਸ ਕੈਰੋਵਲੇਟ ਲਾ ਗਰੁੱਪ ਐਮ. ਸ਼ਿਓਬ ਆਲਮ, ਮਿਸ ਫੌਜ਼ੀਆ ਸ਼ਕੀਲ, ਵਿਜੁਲ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਾਜਿਦ ਕਰੀਮ ਖਾਨ, ਮਿਸ ਕੇ. ਏਨਾਤੋਲੀ ਸੇਮਾ, ਅਮਿਤ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ, ਜ਼ੇਡ. ਐਚ. ਆਈਜ਼ਾਕ ਹੈਡਿੰਗ, ਬਾਲਾਜੀ ਸ੍ਰੀਨਿਵਾਸਨ, ਅਨਿਲ ਸ੍ਰੀਵਾਸਤਵ, ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਰਾਵਤ, ਸ਼ੌਨ ਮੁਕਰਜੀ।

ਵਿਕਰਮ ਗੁਲਾਟੀ, ਜਵਾਬਦੇਹ-ਵਿਅਕਤੀਗਤ।

ਵੱਲੋਂ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ

ਦੀਪਕ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਸੀ.ਜੇ.ਆਈ. 1. ਯੋਗੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਜੈਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ1 ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:-

"ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ," ਜਦੋਂ ਇੱਕ 'ਨਾਉਂ' ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ 'ਕ੍ਰਿਆ' ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਕਰਮਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਐਂਟੀਬਾਇਓਟਿਕਸ ਨਾਲ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਬਦਨਾਮ ਨਾਇਕ ਕਦੇ ਵੀ ਹੈਮਲੇਟੀਅਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-"ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ"-ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦੇ-ਪਰ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਵ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ-ਬਿਨਾ ਚਿੰਤਾ, ਬਿਨਾ ਸਾਂਝੇ ਹਿੱਤ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਿਨਾ ਜ਼ਮੀਰ ਦੇ। ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਇੱਕ ਕੌਮੀ ਆਰਥਿਕ ਦਹਿਸ਼ਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

2. ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਹੁੰ ਲਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਾਧੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਢਾਂਚਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਨਾਲ ਦਾਗਦਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ ਭਾਰੀ ਮੈਂਡੇਟ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਾਡੀ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ, ਜੋ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਲੋਕਤੰਤਰ ਹੈ, ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧਾ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਚੈਨੀ ਵਧਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਗਵਾਹ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਘਨਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਹਿੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਨਾਗਰਿਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇੱਕ ਬੋਝ ਹਨ।

3. ਇਸ ਬੈਂਚ ਅੱਗੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਉਭਰਦਾ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਚਛੇਦ 102(ਅ) ਤੋਂ (ਦ) ਅਤੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 102(ਈ) ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਤਿੰਨ-ਜੱਜ ਦੀ ਬੈਂਚ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 145(3) ਅਧੀਨ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਨਿਪਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਿੰਨ-ਜੱਜ ਦੀ ਬੈਂਚ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ 'ਮਨੋਜ ਨਰੂਲਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ' ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਇਸ ਲਈ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਦਨ ਬੀ. ਲੋਕੁਰ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ।

4. ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਸਵਾਲ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਲ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਸਤਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਉਦਯ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੀ ਮੂਲ ਅਵਧਾਰਣਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਸਪੈਕਟਰਮ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਨਿਆਇਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਗੀਰੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਕੇ.ਕੇ. ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ, ਭਾਰਤ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਕੀਲ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਇਸ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਗ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਇਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਗੀਰੀ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਹਾ ਨਿਆਇਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਗੀਰੀ ਨੂੰ ਸੱਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਹੇਠ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਸੱਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸ੍ਰੀ ਵੇਣੂਗੋਪਾਲ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ 'ਲਕਸ਼ਮਣ ਰੇਖਾ' ਨੂੰ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੀਂਹ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ, ਜੇ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਿਰਫ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 102(1)(e) ਅਧੀਨ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਪਨਾਹ ਲੈਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਸੀਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਵਾਂਗੇ।

5. ਅਨੁਚਛੇਦ 102 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:-

"102. ਸਦਨ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ - (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ-

(a) ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਲਾਭ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹੋਵੇ, ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਜਿਸਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੇ ਧਾਰਕ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਨਾ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ;

(b) ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਸਮਰਥ ਮਨ ਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ; (e) ਜੇਕਰ ਉਹ ਇੱਕ ਅਣ-ਛੁਡਾਇਆ ਦਿਵਾਲੀਆ ਹੋਵੇ;

(ਡੀ) ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਫਾਦਾਰੀ ਜਾਂ ਅਧੀਨਤਾ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਅਧੀਨ ਹੈ;

(ਈ) ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਅਧੀਨ ਅਯੋਗ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ.—ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਲਾਭ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਧਾਰਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਿ ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਹੈ।

(2) ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਅਧੀਨ ਅਯੋਗ ਹੈ।

6. ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 191 ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

"191. ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ—(1) ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ

(ਅ) ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਲਾਭ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਧਾਰਕ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋ;

(ਬੀ) ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਸਮਰਥ ਮਨ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;

(ਸੀ) ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਕ ਅਣ-ਛੁਡਾਇਆ ਦਿਵਾਲੀਆ ਹੈ;

(ਡੀ) ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਆਪਣੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਫਾਦਾਰੀ ਜਾਂ ਅਧੀਨਤਾ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਅਧੀਨ ਹੈ;

(ਈ) ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਅਧੀਨ ਅਯੋਗ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ.—ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਲਾਭ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਧਾਰਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਿ ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਹੈ, ਸ਼ਡਿਊਲ ਅਨੁਸਾਰ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਦਸਵੇਂ ਸ਼ਡਿਊਲ ਅਧੀਨ ਅਯੋਗ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ

ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ।

7. ਦੋਵੇਂ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਉੱਤੇ, ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿੱਚ ਲਿਲੀ ਥਾਮਸ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

"26. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲੇਖ 102(1)(e) ਅਤੇ 191(1)(e), ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਲੇਖ 102 ਅਤੇ 191 ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾਵਾਂ (a), (b), (c) ਅਤੇ (d) ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੀਆਂ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਵਿਧਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਸਿਰਫ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲੇਖ 102(1)(e) ਅਤੇ 191(1)(e) ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲੇਖ 246(1) ਨੂੰ ਸ਼ਡਿਊਲ VII ਲਿਸਟ I ਐਂਟਰੀ 97 ਅਤੇ ਲੇਖ 248 ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਮਿਸਟਰ ਲੁਥਰਾ ਦੇ ਇਸ ਤਰਕ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 8 ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (4) ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਲੇਖ 246(1) ਨੂੰ ਸ਼ਡਿਊਲ VII ਲਿਸਟਾਂ I ਐਂਟਰੀ 97 ਅਤੇ ਲੇਖ 248 ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲੇਖ 102(1)(e) ਅਤੇ 191(1)(e) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।"

ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਲਿਲੀ ਥਾਮਸ (ਉੱਪਰ) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਵਿਚਾਰ ਸਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਸ ਵਿਧਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

8. ਮਨੇਜ ਨਰੂਲਾ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ, ਸਵਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲੇਖ 75 ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸੀ। ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਨੈਤਿਕ ਪਤਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਬਹੁਮਤ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ, ਭਾਵ, ਲੇਖ 74, 75, 163 ਅਤੇ 164 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਸੀਮਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਗੇਤਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ, ਉਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ:-

"64. ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਉੱਤੇ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਪੱਕੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਖਿਲਾਫ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਭਿਆਨਕ ਜਾਂ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਜਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਚੋਣ ਲੜਨ ਲਈ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ, ਲੇਖ 75(1) ਵਿੱਚ ਜਾਂ, ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਲੇਖ 164(1) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ ਪੜ੍ਹਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਇਹ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਯੋਗਤਾ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੁਕਾਵਟ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਅਯੋਗਤਾ ਲੇਖ 75(1) ਜਾਂ ਲੇਖ 164(1) ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।"

9. ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੌਨ ਜਾਂ ਅਬੇਅੰਸ ਦੇ ਸਿਦਾਂਤ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ "ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ" ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਖਿਲਾਫ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਸਮੇਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਸੋਚਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਬਹੁਮਤ ਨੇ "ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੈਤਿਕਤਾ", "ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ" ਅਤੇ "ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਰੋਸੇ" ਦੀਆਂ ਅਵਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੇਖ 75(1) ਅਧੀਨ ਵਰਤੀ ਗਈ "ਸਲਾਹ" ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ

ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੇਖ 75(1) ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਰਾਏ ਦੀ ਬਣਤਰ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਰਤਣ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸਾ ਜਤਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਸਲਾਹ, ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਲਾਹ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਬਹਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਮਝ ਉੱਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਤਰਨਿਹਿਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਹੋਰ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ:- "ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਬਹਿਸ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਨਾਲ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਖਾੜੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੂਪ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ, ਕਈ ਵਾਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਥੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਕਈ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਦਾ ਨੋਟ ਲਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ, ਲੋਕ ਕਦੇ ਵੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਉਚਿਤ ਕਾਰਜਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਰੋਪਿਤ ਹੈ।"

ਅਤੇ ਮੁੜ: -

"ਇਹ ਇੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਲਾਹ ਦੇਣਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਪਰਮੇਖ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਚਿੰਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਸਥਾਪਿਤ ਮਾਨਕ ਉਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫਲਦਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਸੁਝਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਉਦਯ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਧੀਰੇ-ਧੀਰੇ ਵਧਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪੁਨਰਜਾਗਰਣ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।"

10. ਲੋਕੁਰ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ ਨੇ ਕਿਹਾ: -

"132. ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜਤਨ ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤਿ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਕਾਰਨ, ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਯੋਗ (ਕੇਵਲ ਯੋਗ ਨਹੀਂ) ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਚੁਣਨ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਉੱਤੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੀਲ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਜਾਂ ਨਾ ਬਣਾਏ।"

ਅੱਗੇ ਵਧਦਿਆਂ, ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ: -

"137. ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਬੇਸ਼ੱਕ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਵਧਾਨ ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੀਮਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਸੀਮਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।"

ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, 25.11.1949 ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਬੀ.ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ 26.11.1949 ਨੂੰ ਡਾ. ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੁਆਰਾ ਗੂੰਜੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਸੀ। ਡਾ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ-

“ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਬਚਾਅ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਸਰ ਅੱਲਾਦੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਸਵਾਮੀ ਅਯਿਯਰ ਅਤੇ ਮਿਸਟਰ ਟੀ.ਟੀ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਮਾਚਾਰੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਮਾੜਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਾੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਮਾੜਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਚੰਗਾ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਚੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸਿਰਫ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕਿਸਮ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਿਰਫ

ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਗ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਲੋਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਗੇ। ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਗੇ? ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਰਾਲਾ ਦੇਣਗੇ ਜਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕ੍ਰਾਂਤਿਕਾਰੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ? ਜੇ ਉਹ ਕ੍ਰਾਂਤਿਕਾਰੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦੇ ਅਸਫਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ।"

11. ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜੱਜ ਨੇ ਡਾ. ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ, ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਗੂੰਜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹਨ:-

"ਚਾਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਲਾਈ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ ਉਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹਨ ਜੋ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਵਾਦਿਤ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਖਾਮੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਚੁਣੇ ਗਏ ਲੋਕ ਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਖਾਮੀਯੁਕਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਪਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਘਾਟ ਹਨ, ਤਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਆਖਰਕਾਰ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਇੱਕ ਮਸ਼ੀਨ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਬੇਜਾਨ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਉਂਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਅਤੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਸਿਵਾਏ ਇਕ ਸੇਟ ਦੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣਗੇ।"

12. ਕੁਰੀਅਨ ਜੋਸਫ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ, ਰਾਏ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ:-

"152. ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਖ ਡਿਊਟੀ ਧਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਯਾਦ ਦਿਲਾਏ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਾਲ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਵਫਾਦਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਰਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ, ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਖਿਲਾਫ ਕਿਸੇ ਆਪਰਾਧਿਕ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਨੈਤਿਕ ਪਤਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੇ ਅਧਿਆਇ III ਵਿੱਚ ਉਲਲੇਖਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।"

13. ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਮੁੱਖ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਕੋਈ ਅਯੋਗਤਾ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਚਛੇਦ 102(1) ਕੁਝ ਖਾਸ ਆਧਾਰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵੀ ਅਯੋਗਤਾ ਜੋੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਚਛੇਦ 191 ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਚਰਿੱਤਰ ਹੈ।

14. ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦਾ ਅਧਿਆਇ III (ਸੰਖੇਪ ਲਈ, 'ਐਕਟ') ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ। ਸੈਕਸ਼ਨ 7 ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

"7. ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ।—ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ,—

(ਅ) “ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਜਾਂ ਬਣਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਜਾਂ ਬਣਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ;

(b) "ਅਯੋਗਤਾ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ, ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਅਯੋਗ ਹੋਣਾ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ।

(ਜ਼ੋਰ ਸਾਡਾ ਹੈ)

15. 'ਅਯੋਗਤਾ' ਸ਼ਬਦ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਕਤ ਅਧਿਆਇ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹੈ। 'ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਧਾਰ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਅਨੁਚਛੇਦ 102(1)(ਅ) ਤੋਂ 102(1)(ਦ) ਅਤੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 191(1)(ਅ) ਤੋਂ 191(1)(ਦ) ਅਧੀਨ ਦੱਸੇ ਗਏ ਆਧਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹੋਰ ਆਧਾਰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੇ ਧਾਰਾਵਾਂ 8, 8ਏ, 9, 9ਏ, 10 ਅਤੇ 10ਏ ਅਧੀਨ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ:

"8. ਕੁਝ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਾ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ।— (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ—

(ਅ) ਧਾਰਾ 153ਏ (ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਨਿਵਾਸ, ਭਾਸ਼ਾ, ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਬਢਾਵਾ ਦੇਣ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ ਬਰਕਰਾਰੀ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਨਾ) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 171ਈ (ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਅਪਰਾਧ) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 171ਐਫ (ਚੋਣ ਵਿਚ ਅਣਉਚਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਕਲ) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 376 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਜਾਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 376ਏ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 376ਬੀ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 376ਸੀ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 376ਡੀ (ਬਲਾਤਕਾਰ ਸਬੰਧੀ ਅਪਰਾਧ) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 498ਏ (ਪਤੀ ਜਾਂ ਪਤੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਔਰਤ ਨਾਲ ਕ੍ਰੂਰਤਾ ਦਾ ਅਪਰਾਧ) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 505 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਜਾਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) (ਵਰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ, ਨਫ਼ਰਤ ਜਾਂ ਬੈਰ-ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਬਢਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਪਾਸਨਾ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਉਪਾਸਨਾ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਸਬੰਧੀ ਅਪਰਾਧ) ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ (45 ਦੀ 1860); ਜਾਂ

(ਬ) ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਐਕਟ, 1955 (22 ਦੀ 1955), ਜੋ "ਛੂਆਛੂਤ" ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ; ਜਾਂ

(ਸੀ) ਕਸਟਮ ਐਕਟ, 1962 (52 ਦੀ 1962) ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਅੱਫ (ਮਨਾਹੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਆਯਾਤ ਜਾਂ ਨਿਰਯਾਤ ਦਾ ਅਪਰਾਧ); ਜਾਂ

(d) ਧਾਰਾਵਾਂ 10 ਤੋਂ 12 (ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਅਪਰਾਧ, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਪਰਾਧ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੂਚਿਤ ਸਥਾਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸੰਬੰਧੀ ਅਪਰਾਧ) ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ (ਰੋਕਥਾਮ) ਐਕਟ, 1967 (37 ਦਾ 1967); ਜਾਂ

(e) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ (ਨਿਯਮਨ) ਐਕਟ, 1973 (46 ਦਾ 1973); ਜਾਂ

(f) ਨਾਰਕੋਟਿਕ ਡਰੱਗਜ਼ ਅਤੇ ਸਾਇਕੋਟ੍ਰੋਪਿਕ ਪਦਾਰਥ ਐਕਟ, 1985 (61 ਦਾ 1985); ਜਾਂ

(g) ਧਾਰਾ 3 (ਅੱਤਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧ) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 4 (ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧ) ਦੇ

ਅੱਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ (ਰੋਕਥਾਮ) ਐਕਟ, 1987 (28 ਦਾ 1987); ਜਾਂ

(h) ਧਾਰਾ 7 (ਧਾਰਾਵਾਂ 3 ਤੋਂ 6 ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਅਪਰਾਧ) ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਦੁਰੁਪਯੋਗ ਰੋਕਥਾਮ) ਐਕਟ, 1988 (41 ਦਾ 1988); ਜਾਂ

(i) ਧਾਰਾ 125 (ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਬਢਾਵਾ ਦੇਣ ਦੇ ਅਪਰਾਧ) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 135 (ਪੋਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬੈਲਟ ਪੇਪਰਾਂ ਦੀ ਚੋਰੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧ) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 135ਏ (ਬੂਥ ਕੈਪਚਰਿੰਗ ਦੇ ਅਪਰਾਧ) ਜਾਂ ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 136 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) (ਕਿਸੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਮਿਟਾਉਣ ਜਾਂ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਅਪਰਾਧ) ਦੇ ਅਪਰਾਧ; ਜਾਂ

(j) ਧਾਰਾ 6 (ਉਪਾਸਨਾ ਦੇ ਸਥਾਨ ਦੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧ) ਦੇ ਉਪਾਸਨਾ ਸਥਾਨ (ਖਾਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ) ਐਕਟ 1991, ਜਾਂ

(k) ਧਾਰਾ 2 (ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧ) ਜਾਂ ਧਾਰਾ 3 (ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗਾਨ ਗਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਅਪਰਾਧ) ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ, 1971 (69 ਦਾ 1971); ਜਾਂ

(l) ਸਤੀ (ਰੋਕਥਾਮ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1987 (3 ਦਾ 1988); ਜਾਂ

(m) ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ, 1988 (49 ਦਾ 1988); ਜਾਂ

(n) ਅੱਤਵਾਦ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ, 2002 (15 ਦਾ 2002),

ਜਿਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ— (i) ਕੇਵਲ ਜੁਰਮਾਨਾ, ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ;

(ii) ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਕੈਦ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਛੇ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਅਯੋਗਤਾ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ।

(2) ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ—

(a) ਜਮਾਖੋਰੀ ਜਾਂ ਮੁਨਾਫਾਖੋਰੀ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਲੰਘਣ ਲਈ;

(b) ਖੁਰਾਕ ਜਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਮਿਲਾਵਟ ਸਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਲੰਘਣ ਲਈ; ਜਾਂ

(c) ਦਹੇਜ਼ ਪ੍ਰਤੀਬੰਧ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਉਲੰਘਣ ਲਈ

ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਅਯੋਗਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਛੇ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਅਯੋਗਤਾ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ।

(3) ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋ ਸਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਜਾਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਉਲਲੇਖਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਪਰਾਧ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਅਯੋਗਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਛੇ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਅਯੋਗਤਾ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ।

(4) ਉਪ-ਧਾਰਾ (1), ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਅਤੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜੇਕਰ ਸਜ਼ਾ ਦੀ

ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵੀ ਅਯੋਗਤਾ ਉਸ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਾਂ ਜੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੱਕ।

(i) ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਜਾਂ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਨਿਯਮਨ; (ii) ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਜਾਂ ਵੇਚਣ ਲਈ ਕੀਮਤ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਣ;

(iii) ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂ ਦੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨ, ਕਬਜ਼ੇ, ਸਟੋਰੇਜ, ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ, ਵੰਡ, ਡਿਸਪੋਜ਼ਲ, ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਖਪਤ ਦੇ ਨਿਯਮਨ ਬਾਰੇ;

(iv) ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਵਿਕਰੀ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ;

(b) "ਦਵਾਈ" ਨੂੰ ਉਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕਾਸਮੈਟਿਕਸ ਐਕਟ, 1940 (23 ਦੇ 1940) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;

(c) "ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂ" ਨੂੰ ਉਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਐਕਟ, 1955 (10 ਦੇ 1955) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;

(d) "ਭੋਜਨ" ਨੂੰ ਉਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਭੋਜਨ ਮਿਲਾਵਟ ਰੋਕਥਾਮ ਐਕਟ, 1954 (37 ਦੇ 1954) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

8A. ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ।—

(1) ਹਰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸਨੂੰ ਧਾਰਾ 99 ਅਧੀਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰੇਗੀ, ਉਸ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਅਵਧੀ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਅਵਧੀ ਲਈ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਇਸ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਅਵਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 99 ਅਧੀਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਆਦੇਸ਼ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(2) ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 8A ਅਧੀਨ ਅਯੋਗ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਚੋਣ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 (40 ਦੇ 1975) ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਅਯੋਗਤਾ ਦੀ ਅਵਧੀ ਸਮਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੋਲ ਅਜਿਹੀ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਅਵਧੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਭਾਗ ਲਈ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਲੇਖਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਅਧੀਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ।

9. ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਵਫਾਈ ਲਈ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਕਾਰਨ ਅਯੋਗਤਾ.—(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਵਫਾਈ ਲਈ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਅਵਧੀ ਲਈ

ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਇੱਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਵਫਾਈ ਲਈ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੱਥ ਦਾ ਨਿਰਣਾਇਕ ਸਬੂਤ ਹੋਵੇਗਾ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਵਫਾਈ ਲਈ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

9A. ਸਰਕਾਰੀ ਠੇਕੇ ਆਦਿ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ.—ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੌਰਾਨ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਲ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਜਾਂ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ.—ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨੇ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਸਮਝੌਤਾ ਇਸ ਕਾਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ।

10. ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਪਨੀ ਅਧੀਨ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ.—ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਪਨੀ ਜਾਂ ਨਿਗਮ (ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਏਜੰਟ, ਮੈਨੇਜਰ ਜਾਂ ਸਕੱਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੰਜਾਹ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

10A. ਚੋਣ ਖਰਚੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਜਮ੍ਹਾ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ.—ਜੇਕਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ—

(ਅ) ਇਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਖਰਚੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਜਮ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਅਤੇ

(ਬ) ਇਸ ਅਸਫਲਤਾ ਲਈ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਧਿਕਾਰਿਕ ਏ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਅਵਧੀ ਲਈ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।"

16. ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 8 ਕੁਝ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਧਾਰਾ 9 ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 9ਏ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਵਫਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਰਖਾਸਤਗੀ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 9ਏ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਠੇਕਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 10 ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਪਨੀ ਅਧੀਨ ਦਫਤਰ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 10ਏ ਚੋਣ ਖਰਚੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਕੁਝ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ।

17. ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੁਰਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਅਪਰਾਧਿਕ

ਰਿਕਾਰਡ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਾਵੀ ਹੋਏ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਹੌਲ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

18. ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਬੱਧ ਤੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਦਯੂਸੀ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਕਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੱਕ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਮੁੱਖ ਸਤਰਕਤਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਦੀ ਅਖਲਾਕੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ "ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨਾ" ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਅਯੋਗਤਾ ਵਜੋਂ ਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਉਕਤ "ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ" ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਖੜ੍ਹ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਓਰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਰੋਕਾਂ ਅਤੇ ਬੰਧਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕੋਈ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਇਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਉਸੂਲਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

19. ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾ ਸਾਡੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ "ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਦੇ ਧਾਰਨਾ" ਦੇ ਸਿਦਾਂਤ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸਿਦਾਂਤ ਸਿਰਫ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਦੰਡਾਤਮਕ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ, ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਚੋਣ ਲੜਨ ਤੋਂ ਵਰਜਿਤ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਗਰਿਕ ਸੁਭਾਵ ਦੀ ਹੈ।

20. ਹਸਤਕਸ਼ੇਪ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਵੀ ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸੁਰ 'ਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜ ਸਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਅਯੋਗ ਘੋਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨੈਤਿਕ ਪਤਨ ਵਾਲੇ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਅਣਚਾਹਵਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਫਿਰ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਪੈਰ 'ਤੇ ਰੱਖਣਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 14 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ।

21. ਮਿਸਟਰ ਵੇਨੁਗੋਪਾਲ, ਭਾਰਤ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ, ਉਪਰੋਕਤ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਪਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇੱਕ ਸੁਥਰੇ ਸਿਦਾਂਤ ਵਜੋਂ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਡੇਮਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਿਸਟਰ ਵੇਨੁਗੋਪਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਉੱਤੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

22. ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਅਚਰਜ ਨਾਲ ਸੁਥਰਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੀ। ਸਖਤ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਖਤਰਨਾਕ ਹਾਲਤ ਉਭਰਦੀ ਹੈ, ਇਲਾਜ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰਸਤਾ ਸੁਝਾਇਆ ਹੈ। ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਯੋਗਤਾ ਜੋੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਦ 'ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ, ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

23. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਨ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੀ ਧਾਰਾ 7(ਬੀ) ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 8 ਤੋਂ 10ਏ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਫ ਦੁਪਹਿਰ ਵਾਂਗ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਗਿਣਾਏ ਹਨ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ

24. ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾਓਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਸਤਕਸ਼ੇਪਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀਸ਼ੀਲ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਧੀਰੇ ਧੀਰੇ, ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਗੇ। ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਤਰਕ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਥਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਾਂਗੇ।

25. ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਯੁੱਗ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ, ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜੋ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਡਾ. ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ-

"...ਇਸ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਰਦਾਰ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ, ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ...ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਉਭਾਰੇਗਾ।"

26. ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਅੰਗ ਇਸਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚੁਣੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸਦੱਸ ਉੱਚ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖਲਾਕ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

27. ਚੋਣ ਸੁਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗੋਸਵਾਮੀ ਕਮੇਟੀ (1990) ਨੇ ਸੀ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀ ਬੁਨਿਆਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ :-

"ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਗੰਭੀਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਅਤੇ ਬੂਥ ਕੈਪਚਰਿੰਗ, ਰਿੱਗਿੰਗ, ਹਿੰਸਾ ਆਦਿ ਦੇ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ; ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਮੰਤਰਾਲਾ; ਗੈਰ-ਗੰਭੀਰ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਵਧਦੀ ਹੋਈ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦਾ ਖਤਰਾ; ਸਾਡੀਆਂ ਚੋਣ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਸਟਮ ਖੁਦ ਹੀ ਢਹਿ ਜਾਵੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਰੰਤ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਯਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।"

28. ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਕਦੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਣਜਾਣ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ 1993 ਮੁੰਬਈ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀ ਗਿਰੋਹਾਂ, ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਕਸਟਮ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਖਰੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਉਕਤ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਝਟਕਿਆਂ ਨੇ ਸਮੂਚੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਕ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ, ਰਾਜਨੀਤਿਜ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਬਿਊਰੋਕ੍ਰੇਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ਵੋਹਰਾ (ਕਮੇਟੀ) ਰਿਪੋਰਟ, ਜੋ ਕਿ ਅਕਤੂਬਰ 1993 ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਸਕੱਤਰ, ਐਨ.ਐਨ. ਵੋਹਰਾ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਨੇ ਸੀਬੀਆਈ, ਆਈਬੀ, ਆਰ&ਏਡਬਲਿਊ ਸਮੇਤ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਈ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਨੈੱਟਵਰਕ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਜੋ ਵਿਰਤੂਅਲੀ ਇੱਕ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧੀ ਗਿਰੋਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਛਤਰਛਾਇਆ ਹੇਠ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਈ ਅਪਰਾਧੀ ਸਥਾਨਕ ਸਰੀਰਾਂ, ਰਾਜ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹਨ। ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਨਿਰੀਖਿਆ-

“ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਮਦਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਰੀਅਲ ਏਸਟੇਟ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ - ਜ਼ਮੀਨਾਂ/ਇਮਾਰਤਾਂ ਨੂੰ

ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ, ਮੌਜੂਦਾ ਕਬਜ਼ੇਦਾਰਾਂ/ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਆਦਿ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਧਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਿਊਰੋਕ੍ਰੇਟਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਜ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਸਲ ਪਾਵਰ ਦੇ ਨੈੱਟਵਰਕ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਰਾਜਨੀਤਿਜ਼ਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।"

ਅਤੇ ਫਿਰ-

"ਅਪਰਾਧੀ ਗਿਰੋਹਾਂ, ਪੁਲਿਸ, ਬਿਊਰੋਕ੍ਰੇਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਜ਼ਣਾਂ ਵਿੱਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਅਪਰਾਧ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਜੋ ਕਿ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਪਰਾਧਾਂ /ਜੁਰਮਾਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਮਾਫੀਆ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ;

29. ਆਰਥਿਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ" ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੀ 1998 ਤੋਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਜਾਗਰੂਕ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ, ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਸ੍ਰੀ ਟੀ.ਐਸ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੂਰਤੀ, ਨੇ ਉਕਤ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਲਿਖਦਿਆਂ:

"ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਮਿਲੇ ਹਨ ਜੋ ਕਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਡਕੈਤੀ ਆਦਿ ਜਿਹੇ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ, ਜੋ ਚੋਣ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲੰਬਿਤ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੁਣੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਣਚਾਹੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੇਠ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਚੋਣ ਲੜਨ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜੇਕਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲੰਬਿਤ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਉਸ ਖਿਲਾਫ ਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਅਜਿਹਾ ਕਦਮ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਥਾਪਨਾ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਸਾਫ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨਿਕ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਵੇਗਾ"

30. ਦਿਨੇਸ਼ ਤ੍ਰਿਵੇਦੀ, ਐਮ.ਪੀ. ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਾਮੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧੂਰਾਪਣਾਂ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਜਤਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ। ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਐਨ.ਐਨ. ਵੋਹਰਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਿ 5.10.1993 ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧ ਸਿੰਡੀਕੇਟਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਫੈਲਾਅ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੱਤਾਂ ਨੇ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਦਾਲਤ, ਹੋਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ, ਪਾਇਆ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਈ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਰੁਝਾਨ ਪਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਜ਼ਣਾਂ, ਬਿਊਰੋਕ੍ਰੇਟਾਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਵਿਧ ਸਮਾਜਿਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

31. ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਮਾਮਲੇ, ਅਨੁਕੂਲ ਚੰਦਰ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ, ਚੋਣ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਥੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਚੋਣ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਮੀਦਵਾਰ ਅਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤਿੰਨ-ਜੱਜ ਬੈਂਚ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਢਾਵਾ ਦੇਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਵਾਗਤ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਜੋਂ

ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

32. ਕੇ. ਪ੍ਰਭਾਕਰਨ ਬਨਾਮ ਪੀ. ਜਯਰਾਜਨ ਵਿੱਚ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 8(3) ਅਧੀਨ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਰਾਧਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਲਿਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋਰ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ:-

"ਜੋ ਲੋਕ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੋਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਾ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ - ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਇੱਕ ਤਾਕਤਵਰ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਹੈ। ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਰਾਧਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਲਿਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

33. ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਨੋਜ ਨਰੂਲਾ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਅਭਿਸ਼ਾਪ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:-

"ਇੱਕ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਦੀ ਅਸਲ ਸਾਫ਼ਸੁਥਰੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉੱਚੇ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੋਂ ਘਿਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਨਾਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਂਝੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਖੋਰਦਾ ਹੈ, ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਅਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ, ਜੇ ਪਟੜੀ ਤੋਂ ਨਾ ਉਤਾਰੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਪਰਿਭਾਸਿਤ ਹੈ, ਸਥਾਈ ਵਿਵਸਥਾ, ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਉਚਿਤਤਾ, ਸਮਰਪਿਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਪੱਥਰ ਹੈ।

ਅਤੇ ਫਿਰ: -

"...ਸਿਸਟਮਿਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਯੋਜਿਤ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਕੋਰ ਨੂੰ ਖੋਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜਤਨ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਦੁੱਖਦ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਚੇਤਨਾਸ਼ੀਲ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਥੇ ਉਲਲੇਖਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਗਣਰਾਜ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਜਾਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਜਾਤਿਵਾਦ, ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਭੁਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਚੁਣੇ ਗਏ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।"

34. ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੂੰ 15ਵੀਂ$_{SUPERSCRIPT}$ ਮਾਰਚ, 2007 ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ 18ਵੀਂ$_{SUPERSCRIPT}$ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਸਵੀਕਾਰਤਾ (ਇਲੈਕਟੋਰਲ ਰਿਫਾਰਮਜ਼) ਉੱਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ, ਜਨਤਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਉੱਤੇ ਸੰਸਦੀ ਖੜ੍ਹੇ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਚੋਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ-

"...ਕਮੇਟੀ ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗਹਿਰੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਾਂਝ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਦੇਸ਼ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਅਤੇ

ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਨਕਾਰਾਤਮਕਤਾ ਹੈ।"

35. ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੇ, "ਇਲੈਕਟੋਰਲ ਡਿਸਕੁਆਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨਜ਼" ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ 244ਵੀਂ$_{SUPERSCRIPT}$ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਕਵਰਿੰਗ ਲੈਟਰ ਵਿੱਚ, ਤਤਕਾਲੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ-

"ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਲੈਕਟੋਰਲ ਰਿਫਾਰਮਜ਼ 'ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਝਾਉਣ ਵੱਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਸਨਮਾਨਯ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਮਿਤੀ 16.12.2013 ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਇੰਟਰੈਸਟ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਓਰਸ. ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਅਨ੍ਹ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਵਾਇਡ ਡੀ.ਓ. ਨੰਬਰ 460/1/2011-SCPI/CL/V ਮਿਤੀ 21ਸਤੰਬਰ$_{SUPERSCRIPT}$ ਦਸੰਬਰ, 2013.

2. ਉਕਤ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਸਨਮਾਨਯ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਲੈਕਟੋਰਲ ਰਿਫਾਰਮਜ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਰਿਪੋਰਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਨਮਾਨਯ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੋਰ ਉਲਲੇਖ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਦਾਖਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ" ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਨੁਰੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਫਰਵਰੀ, 2014 ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਦੋ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ:

1. ਕੀ ਦੋਸ਼ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟ੍ਰਿਗਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਫਰੇਮਿੰਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਧਾਰਾ 173 ਅਧੀਨ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ 'ਤੇ? [ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਪੇਪਰ ਦੀ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 3.1 (ii)], ਅਤੇ

2. ਕੀ ਧਾਰਾ 125A ਅਧੀਨ ਝੂਠੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਦਾਖਲ ਕਰਨਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਯੋਗਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਅਤੇ ਜੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਹਲਫਨਾਮੇ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਲਈ ਕੀ ਤਰੀਕਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ? [ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਪੇਪਰ ਦੀ ਮੁੱਦਾ ਨੰਬਰ 3.5]

36. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, 244ਵੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ, ਚੋਣ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਵੈਧਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਖੀਰੀ ਸਾਵਰਨ ਹਨ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਸਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ 'ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਰਚਨਾ' ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੋਧ ਤੋਂ ਮੁਕਤ, ਭਾਰਤੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉੱਚਿਤ ਵਿਵਾਦ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅਸੋਧਨੀਯ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਸਾਵਰਨ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗਣਰਾਜ ਹੈ।

37. ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਲੋਕ ਸਾਵਰਨਟੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾਵਾਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਡਲ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਨਿਯਮਿਤ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਕਾਰਕਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ—ਸਾਧਨਤਾ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਂਤਰਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਲੋਕ ਇੱਛਾ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ ਪ੍ਰਗਟਾਵ ਵਜੋਂ। ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦਿਆਂ, ਮੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਬਨਾਮ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:- "ਲੋਕਤੰਤਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਅਚਾਨਕ ਪੀਰੀਅਡਿਕ ਕਸਰਤ। ਛੋਟਾ ਆਦਮੀ, ਆਪਣੇ ਬਹੁਤਾਤ ਵਿੱਚ, ਪੋਲ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਵੋਟ ਮਾਰਕ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਸੰਸਦ ਪਲੱਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚੋਣ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਆਡਿਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫੁੱਲ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਦੇ ਖਿੜਦਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪਛਾਣ ਹਰ ਮਿਆਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੋਲ ਬਾਲਿਗ ਮਤਾਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਹਨ... ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਘੱਟ ਦਲੀਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਦਿਲ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਚੋਣਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਬਾਲਿਗ ਮਤਾਧਿਕਾਰ 'ਤੇ

ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਮੰਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

38. ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀਕਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਸੀ. ਰਾਜਗੋਪਾਲਾਚਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਨੋਟ ਲਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1922 ਵਿੱਚ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

"ਚੋਣਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਅਨਿਆਇ ਅਤੇ ਧਨ ਦੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਅਕੁਸ਼ਲਤਾ, ਸਾਡੇ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਰਕ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ..."

39. ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ 1970 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਨੈਕਸਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਬਦਲ ਗਈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਜ੍ਞਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨੈਟਵਰਕਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੱਕੀ ਸੰਬੰਧ ਸਨ, ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ 1993 ਵਿੱਚ ਵੋਹਰਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਫਿਰ 2002 ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਐਨ.ਸੀ.ਆਰ.ਡਬਲਿਊ.ਸੀ.) ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਬਨਾਮ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਸੰਘ* ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਫ਼ੀਡੇਵਿਟ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਦਾ ਮਾਤਰਾਤਮਕ ਮੂਲਿਆਂਕਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ।

40. ਅਪਰਾਧੀਕਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਰਾਜਨੀਤੀ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ 2004 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ 18% ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲੇ ਲੰਬਿਤ ਹਨ (62,847 ਵਿੱਚੋਂ 11,063)। 5,253 ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਭਗ ਅੱਧੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ (ਕੁੱਲ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦਾ 8.4% ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ), ਦੋਸ਼ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਤਲ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਕਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਔਰਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ, ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਐਕਟ, 1988 ਜਾਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕੰਟਰੋਲ ਆਫ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਡ ਅਧੀਨ ਕ੍ਰਾਈਮ ਐਕਟ, 1999, ਜਿਸ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਪੰਜ ਸਾਲ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਲ ਆਦਿ 152 ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ 'ਤੇ 10 ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੰਭੀਰ ਕੇਸ ਪੈਂਡਿੰਗ ਸਨ, 14 ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਕੋਲ 40 ਜਾਂ ਵੱਧ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਸਨ ਅਤੇ 5 ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਕੋਲ 50 ਜਾਂ ਵੱਧ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ 5,253 ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ 13,984 ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, 31% ਕਤਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਤਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਸਨ ਸਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧ, 4% ਬਲਾਤਕਾਰ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਸਨ, 7% ਅਗਵਾ ਅਤੇ ਅਗਵਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ, 7% ਡਕੈਤੀ ਅਤੇ ਡਕੈਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ, 14% ਸਰਕਾਰੀ ਮੋਹਰਾਂ ਸਮੇਤ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਜਾਅਲੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ 5% ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋੜਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਚੋਣ ਲੜ ਰਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰ, ਪਰ ਜੇਤੂਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਲਈ, ਦੇ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ 5,253 ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ ਹਨ, 1,187 ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਚੋਣਾਂ ਲੜੀਆਂ ਉਹ ਜਿੱਤਣ ਲਈ, ਭਾਵ, 8,882 ਜੇਤੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 13.5% 2004 ਤੋਂ 2013 ਤੱਕ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਗੈਰ- ਗੰਭੀਰ ਦੋਸ਼, 2,497 (ਜੇਤੂਆਂ ਦਾ 28.4%) ਕੋਲ 9,993 ਬਕਾਇਆ ਅਪਰਾਧੀ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ

42. ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ, ਵਿਆਪਕ ਸੰਪਰਕ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੇ ਕਿਹਾ:-

“ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸਾਡੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸੰਸਥਾ ਹਨ; “ਸੰਪੂਰਣ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਰਕਤ।” ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇੱਕ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ

ਵਿਚਕਾਰ ਇੰਟਰਫੇਸ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਿ ਦੇ ਵਧਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ।"

43. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੇ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ 170ਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਅਗਰਵਾਲ ਬਨਾਮ. ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਹੋਰ 11 ਕਮਿਸ਼ਨ ("CIC")। ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਰੀਖਣ ਬਹੁਤ ਢੁਕਵੇਂ ਹੋਨ ਸਾਡੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ:-

"ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲੋਕਤੰਤਰ, ਵਿੱਤੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ਿਤਾ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਰ.ਪੀ.ਏ. ਕੁਝ ਖਾਸ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਵਿਧਾਇਕ ਜਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਜ੍ਞ ਨੂੰ ਵਿਧਾਇਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਹੁਦੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਨਤਕ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਰਾਜਨੀਤਜ੍ਞ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਕਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹੋਨ। ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਜੋ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉੱਚ-ਕਮਾਂਡ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਅਪਰਾਧ-ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੈਕਸਸ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਿਰਫ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਘੇਰਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

...ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਹੁਦਾ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਗੁਣਵੱਤਾਵਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਹੁਦਾ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

44. ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚੇ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕੁਝ ਖਾਸ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੀਟ ਕਬਜ਼ਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣਗੇ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 84 ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 102 ਅਧੀਨ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਆਰਟੀਕਲ 173 ਅਤੇ 191 ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

45. ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਫਾਰ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਰਿਫਾਰਮਜ਼ (ਸੁਪਰਾ), ਲਿਲੀ ਥਾਮਸ (ਸੁਪਰਾ) ਅਤੇ ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਿਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਿਛਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ- "ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਜਾਂ ਝੂਠੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਰ.ਪੀ.ਏ. ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 125ਏ ਅਧੀਨ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਖਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਕਲਪਿਕ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਸੈਕਸ਼ਨ 125ਏ ਆਰ.ਪੀ.ਏ. ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਨੂੰ ਪੀਪਲਜ਼ ਰਿਪ੍ਰੈਜੈਂਟੇਸ਼ਨ

ਆਫ ਐਕਟ, 1950 ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 8(1)(ਕੇ) ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।"

46. ਹੋਰ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜਸਟਿਸ ਜੇ.ਐਸ. ਵਰਮਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਲਾਅ (2013) ਵਿੱਚ ਸੋਧਾਂ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਯਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਵਿੱਚ ਸ਼ਡਿਊਲ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਘਾਤਕ' ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਧੀਨ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਆਰ.ਪੀ. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 8(1) ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸ਼ਡਿਊਲ I ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਚੁੱਕਾਂ ਉੱਤੇ ਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕ੍ਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 190(1)(ਅ),(ਬ) ਜਾਂ (ਸੀ) ਅਧੀਨ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਧਾਰਾ 8(1) ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਵਿਸਤਾਰਿਤ ਸੂਚੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੌਰ ਲੈਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਜਾਂ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ, ਜੋ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ, ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਯੋਗਤਾ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਯੋਗਤਾ ਗੌਰ ਲੈਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ।

47. ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਰਕ ਏ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਲਈ ਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ:-

"ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਸਵਾਲ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਟਿਕਟਾਂ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।"

48. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਧਾਰ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚਾਰਜ ਸ਼ੀਟ ਦੇ ਫਰੇਮਿੰਗ ਦੇ ਪੜਾਅ ਨੂੰ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਪੜਾਅ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ-

"ਜਦੋਂ ਚਾਰਜ-ਸ਼ੀਟ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪੁਲਿਸ ਸਿਰਫ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭੇਜ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪੜਾਅ ਤੇ, ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਚਾਰਜ-ਸ਼ੀਟ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਜਾਂ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੇ, ਚਾਰਜ-ਸ਼ੀਟ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਰਖਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੱਜ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰਜ-ਸ਼ੀਟ ਇੱਕ ਸੁਬਸਟੈਂਟਿਵ ਸਬੂਤ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕ੍ਰਾਸ-ਐਗਜ਼ਾਮਿਨੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਸੌਟੀ 'ਤੇ ਪਰਖੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਚਾਰਜ-ਸ਼ੀਟ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਸੰਮਨ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਚਾਰਜ-ਸ਼ੀਟ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਕਾਪੀ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਇਸ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਯੋਗ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਦਾਂਤਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਕਰਨਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਅਭਿਯੋਜਨ ਅਥਾਰਟੀ ਹੈ, ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਨਿਆਇਕ ਨਿਰਧਾਰਨ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਚੁਣੇ ਗਏ ਦਫਤਰਾਂ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਅਨੁਚਿਤ ਪੜਾਅ ਹੈ।"

49. ਫਿਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸੰਜੋਗ ਲੈਣ ਦਾ ਪੜਾਅ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਅਨੁਚਿਤ ਪੜਾਅ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਜੋਗ ਲੈਣ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਨਿਆਇਕ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਕਿ

ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ; ਬਲਕਿ, ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੀ ਇੱਕ ਪੂਰਵ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਚਾਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਛਾਣਬੀਣ ਜਾਂ ਪਰਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਸਕਰਸ਼ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਕਿ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਹੋਰ, ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੰਜੋਗ ਲੈਣ ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੇ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉ ਸਬੂਤ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਏ, ਪੁਲਿਸ ਉਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਨਿਸਕਰਸ਼ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੰਜੋਗ ਲੈਣ ਦੇ ਪੜਾਅ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ:-

"ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੰਜੋਗ ਲੈਣ ਦੇ ਪੜਾਅ ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਨਿਆਇਕ ਮਨ ਦੀ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਪੜਾਅ ਚੋਣ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋਰ, ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਅਜਮਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਹੈ ਜੋ ਸੰਜੋਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਪਰਿਚਯ ਇਹ ਅਰਥ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਇੱਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਮਲਾ ਅਜਮਾਉਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੰਞਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 173 CrPC ਅਧੀਨ ਦਾਖਲ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸੰਜੋਗ ਲੈਣਾ ਚੋਣ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚਿਤ ਪੜਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ..."

50. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਕਿ ਚਾਰਜਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਲਈ ਉਚਿਤ ਪੜਾਅ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਇਸ ਪਹਿਲੂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੇ ਅਗਲੇ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤੇ:-

"ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ, ਦੇਹੇਂਦਰ ਨਾਥ ਪਾਧੀ ਵਿੱਚ, ਸਤੀਸ਼ ਮਹਿਰਾ ਨੂੰ ਉਲਟਦਿਆਂ, ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਚਾਰਜਿੰਗ ਪੜਾਅ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੱਜ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਿਰਫ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ, ਯਾਨੀ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਅਭਿਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਚਾਰਜਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੈ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੁਰਿਸਪ੍ਰੂਡੈਂਸ ਧਾਰਾ 227 ਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਬੋਝ ਅਭਿਯੋਗ ਤੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ: "ਜੇ ਅਭਿਯੋਜਕ ਦੁਆਰਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ, ਜੇਕਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਸ-ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਬਚਾਅ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ; ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਕੋਈ ਪਰਯਾਪਤ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।"

51. ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਦੋਸ਼ਾਰੋਪਣ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਚਾਰਜ਼ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ 'ਤੇ ਬੋਝ ਇਹ ਵੀ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਾ ਫੇਸੀ ਕੇਸ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਸੋਮ ਨਾਥ ਥਾਪਾ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਾ ਫੇਸੀ ਕੇਸ ਦਾ ਅਸਤਿਤਵ "ਜੇਕਰ ਇਹ ਮਾਨਣ ਲਈ ਆਧਾਰ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ।" ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਾ ਫੇਸੀ ਕੇਸ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਇੱਕ "ਗੰਭੀਰ" ਸ਼ੱਕ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਕੁਮਾਰ ਸਮਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਸਨ:

"ਜੇਕਰ ਦੋ ਵਿਚਾਰ ਸੰਭਵ ਹਨ ਅਤੇ ਜੱਜ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਦੋਸ਼ੀ ਖਿਲਾਫ ਕੁਝ ਸ਼ੱਕ ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ।"

52. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਚਾਰਜ਼ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਪੜਾਅ ਨਿਆਇਕ ਜਾਂਚ ਦੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਤੁਕਾ ਚਾਰਜ਼ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਚਾਰਜ਼ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੁਰੁਪਯੋਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਨ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ:

"ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 228 ਅਧੀਨ ਚਾਰਜ਼ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਆਇਕ ਮਨ ਦੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਖਿਲਾਫ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਆਧਾਰ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ, ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਦਾ ਬੋਝ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ 'ਤੇ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਾ ਫੇਸੀ ਕੇਸ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਬੂਤ 'ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ' ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਕੱਠੇ, ਇਹ ਟੈਸਟ ਝੂਠੇ ਚਾਰਜ਼ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।" ਚਾਰਜ਼ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਵਿਕਲਪ ਫੌਜਦਾਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਧਾਰਾ 311 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਧਾਰਾ 311 ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਆਂਕਾਰੀ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਜਾਂ ਜਾਂਚਣ ਲਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਮਨਮਾਨੇ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਵਿਵੇਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਓਮੋਟੂ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਰਾ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਚਾਰਜ਼ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਧੂ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੇ ਚਾਰਜ਼ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਫਰੇਮਿੰਗ ਇਸ ਲਈ ਟਰਾਇਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਦਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਪੂਰਵ-ਜਾਂਚ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਪੱਧਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪਰਯਾਪਤ ਵਿਚਾਰਣਾ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫਰੇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪੱਧਰ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਦੁਰੁਪਯੋਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੁਝ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਫਰੇਮਿੰਗ ਦੇ ਪੜਾਅ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੌਲਿਕ ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ। ਸਾਡੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਖਾਸ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

53. ਤਿੰਨ ਚਿੰਤਾਵਾਂ, ਅਰਥਾਤ, ਦੁਰੁਪਯੋਗ, ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਉਪਾਯ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਆਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤਰਕਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਯਾਪਤ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੁਰੁਪਯੋਗ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਖਾਮੀਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀ। ਹੋਰ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਦੁਰੁਪਯੋਗ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ:-

"ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਡਰ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਔਚਿਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕੁਝ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਅਯੋਗਤਾ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ...ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਚਾਰਜ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸੀਮਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਉਪਲਬਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਕਲਪ ਕਾਫੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਚਾਰਜ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਪੜਾਅ ਨਿਆਇਕ ਮਨ ਦੀ ਕਾਫੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਕੇਸ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਬੋਝ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਬ ਤੱਕ ਮਾਮਲਾ ਟ੍ਰਾਇਲ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਪਰਯਾਪਤ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰਜ ਫਰੇਮ ਹੋਣ ਤੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਉਪਾਯ ਨਹੀਂ ਹੈ—ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਸ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਕਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਕਲਪ ਉਪਲਬਧ ਹਨ।

54. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੁਝ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਕਰਨਾ, ਕੱਟ-ਆਫ ਪੀਰੀਅਡ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਅਵਧੀ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਾਰਨਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

"...ਇਸ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਸੀਮਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਨ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਅਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਤਮ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦੁਰੁਪਯੋਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ....."

...ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸਜ਼ਾ ਪੰਜ ਸਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ, ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਤਿੰਨ ਤਰਕਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਪਹਿਲਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਅਪਰਾਧ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਅਗਵਾ, ਡਕੈਤੀ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਧੀਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰੋਕੂ ਐਕਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਦੂਜਾ, ਉਪਰੋਕਤ ਕੱਢੇ ਗਏ ਡੇਟਾ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਚੋਣ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਧਾਰਿਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਵਸਥਾਗਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੀਜਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਦਗੀ ਦਾ ਲਾਭ ਹੈ—ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਇਕਸਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਪਰਾਧਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਮਨਮਾਨੀਪਨ ਦਾ ਜੋਖਿਮ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕਸਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਵਰਗੀਕਰਣ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਇੱਕ ਤਰਕਸੰਗਤ ਸੰਬੰਧ ਹੈ—ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਆਪਰਾਧਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਐਂਟਰੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ।"

55. ਕਟ-ਆਫ ਪੀਰੀਅਡ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਿਆ:

"ਇੱਕ ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਜਤਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਝੂਠੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਬਾੜ ਆ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ। ਇਸ ਨੂੰ ਚੋਣ ਦੇ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਕੱਟ-ਆਫ ਪੀਰੀਅਡ ਦੁਆਰਾ ਬਰਾਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼, ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਵਿਭੇਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ—ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਝੂਠੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ।"

....ਕਟੌਤੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ, ਭਾਵ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚਾਰਜ ਅਯੋਗਤਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਸਾਲ ਇੱਕ ਹੈ ਉਚਿਤ ਸਮਾਂ-ਸੀਮਾ. ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਬਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਝੂਠੇ ਦੋਸ਼ ਜੋ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਜਿਹੀ ਅਯੋਗਤਾ ਵੱਲ ਅਗਵਾਈ; ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਲੰਬੀ ਜਿਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੇਕ ਚੋਣ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਦੀ ਮਿਆਦ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ।

56. ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਦੀ ਅਵਧੀ ਜਾਂ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਅਯੋਗਤਾ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ-

"ਧਾਰਾ 8(1) ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਜੁਰਮਾਨੇ ਨਾਲ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਕੈਦ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਵਧੀ ਲਈ। ਧਾਰਾ 8(2) ਅਤੇ 8(3) ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਸ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਅਵਧੀ ਅਤੇ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਚਿਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਚਾਰਜਾਂ ਦੇ ਫਰੇਮਿੰਗ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਾਲ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਦੀ ਅਵਧੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ...."

57. ਉਪਰੋਕਤ ਸਮਾਂ ਦੀ ਅਵਧੀ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਰਕ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

"...170ਵੀਂ ਕਾਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜਸਟਿਸ ਬੀ.ਪੀ. ਜੀਵਨ ਰੈੱਡੀ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੇਠ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਯੋਗਤਾ ਦੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਅਵਧੀ ਨੂੰ ਚਾਰਜ ਫਰੇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਜਾਂ ਬਰੀਕਾਰੀ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਯੋਗਤਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਕੱਟ ਆਫ ਪੀਰੀਅਡ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਫਰੇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਚਾਰਜ ਅਯੋਗਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤਰਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਤਾਂ ਤਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨਗੇ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਕਟ-ਆਫ ਮਿਆਦ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਖਿਲਾਫ ਚੋਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਚੋਣ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖਿੜਕੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਤੇ, ਮਾਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਗਲੀ ਚੋਣ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਹੈ (ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਮਾਨਕ ਧਾਰਣਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਜੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲੰਘ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਕਟ-ਆਫ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਇਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਜਾਂ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦਾ ਤਰਕ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ: ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਹਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਅਯੋਗਤਾ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੋ ਕਾਰਨਾਂ ਲਈ ਉਚਿਤ ਹੈ—ਪਹਿਲਾ, ਇਹ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਦਾਇਰੇ ਦਾ ਪਰਿਆਪਤ ਨਿਵਾਰਕ ਅਸਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗੀ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਚੋਣ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਿਲੇਗੀ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਉਸ ਮਿਆਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਖਾਸ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਅਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਕਰੂਪਤਾ ਦਾ ਵਾਧੂ ਗੁਣ ਵੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ

ਵਿਅਕਤੀ ਖਿਲਾਫ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਪਰਾਧਾਂ ਸਬੰਧੀ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਜਾਂ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਖਿੜਕੀ ਦੌਰਾਨ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ:-

58. ਅੰਤਮ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ

"1. x

x

x

x

2. ਪੁਲਿਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਫਾਇਲਿੰਗ ਸੈਕਸ਼ਨ 173 Cr.PC ਅਧੀਨ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਚੋਣ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਇਸ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਨਿਆਇਕ ਮਨ ਦੇ ਪਰਿਆਪਤ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

3. ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਫਰੇਮਿੰਗ ਦਾ ਪੜਾਅ ਪਰਿਆਪਤ ਪੱਧਰ ਦੀ ਨਿਆਇਕ ਜਾਂਚ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਅਯੋਗਤਾ, ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ ਦੁਰੁਪਯੋਗ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪਰਿਆਪਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

4. ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਦੋਸ਼ੀ ਲਈ ਉਪਚਾਰ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਆਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਚਿੰਤਾ ਕਾਰਨ:

i. ਕੇਵਲ ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸਜ਼ਾ ਪੰਜ ਸਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ii. ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਅਯੋਗਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਗੇ।

iii. ਅਯੋਗਤਾ ਤਬ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਰਹੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਬਰੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਵਧੀ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ।

iv. ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ/ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਖਿਲਾਫ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ 1-ਸਾਲ ਦੀ ਅਵਧੀ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਣ। ਜੇਕਰ ਮੁਕੱਦਮਾ 1 ਸਾਲ ਦੀ ਅਵਧੀ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਣ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਨਤੀਜੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ:

- ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ/ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ 1-ਸਾਲ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਅਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਜਾਂ

- ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ/ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਸਦਨ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹਨ, 1-ਸਾਲ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

5. ਉਪਰੋਕਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇਕੜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦੋਸ਼ ਲੰਬਿਤ ਹਨ (ਜੋ 5 ਸਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ) ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ 'ਤੇ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਦੋਸ਼ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ/ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹੀ ਅਯੋਗਤਾ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

1. ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਯਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਰਿਣਾਮਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਨਤੀਜਤਨ, ਆਰ.ਪੀ.ਏ. ਵਿੱਚ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਬਦਲਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ: i. ਝੂਠੇ ਹਲਫਨਾਮੇ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦੇ ਅਪਰਾਧ 'ਤੇ ਆਰ.ਪੀ.ਏ. ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 125ਏ ਅਧੀਨ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਵਧਾਈ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ।

ii. ਧਾਰਾ 125A ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਨੂੰ ਆਰ.ਪੀ.ਏ. ਦੀ ਧਾਰਾ 8(1) ਅਧੀਨ ਅਯੋਗਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ।

iii. ਝੂਠਾ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਆਰ.ਪੀ.ਏ. ਦੀ ਐਸ. 123 ਅਧੀਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ।

2. ਚੂੰਕਿ ਧਾਰਾ 125A ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਧਾਰਾ 8 ਅਧੀਨ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 125A ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਚਲਾਏ ਜਾਣ।

3. ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਖਰੀ ਤਾਰੀਖ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦਾ ਅੰਤਰਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਐਤਰਾਜ਼ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਯਾਪਤ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਸਕੇ।"

59. ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸੋਧ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਯੋਗ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਰੁਝਾਨ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੰਬਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵ੍ਰਿਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

60. ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਉਦਾਸੀਨਤਾ, ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾਓਂ ਅਤੇ ਹਸਤਕਸ਼ੇਪਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਨਾ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

61. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 324 ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਸੁਪਰਵਿਜ਼ਨ, ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ:-

"324. ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਸੁਪਰਵਿਜ਼ਨ, ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ਿਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ:—(1) ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਸੁਪਰਵਿਜ਼ਨ, ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਿਵੇਸ਼ਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। (2) ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ

ਸੰਬੰਧੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(3) ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

(4) ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਹਰੇਕ ਆਮ ਚੋਣ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕੌਂਸਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਆਮ ਚੋਣ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਰੇਕ ਦੂਜੇ ਚੋਣ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਕੌਂਸਲ ਨੂੰ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਧਾਰਾ (1) ਦੁਆਰਾ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਣ।

(5) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਦਫਤਰ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰਨ; ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਦਲੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ:

ਹੋਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਖੇਤਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ 'ਤੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(6) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਗਵਰਨਰ, ਜਦੋਂ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸਟਾਫ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏਗਾ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਇਸ ਅਧੀਨ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ।

ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਉਹ ਸਟਾਫ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨਾ ਜੋ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਧਾਰਾ (1) ਦੁਆਰਾ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਨਿਰਵਾਹ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

62. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਹੱਦ ਬਾਰੇ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

63. ਸੁਬਰਮਣੀਅਨ ਸਵਾਮੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਡਾ. ਐਸ.ਡੀ. ਸ਼ਰਮਾ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਗਵਰਨਰ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਨਿਵਾਰਯ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਵਾਲਾ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਨ ਦਾ ਅਯੋਗਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ:-

"ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਅਨੁਚਛੇਦ 192 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵੱਲ ਮੁੜਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:

192(2) - ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ 'ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ' ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਹ ਕਿ ਗਵਰਨਰ "ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ" ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਉਸ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਬੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਅਚ੍ਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬ੍ਰਿੰਦਾਬਨ ਬਨਾਮ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ, [1965] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 53 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਦਾ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਅਨੁਚਛੇਦ 192 ਦੀ ਦੋ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ

ਪਹਿਲੀ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਉੱਲੇਖਿਤ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਗਵਰਨਰ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਗਵਰਨਰ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਿਮ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਜੋ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸਾਰ ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ, ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਨਿਰਣਾਯਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਤਿਮ ਆਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ ਉਸ ਰਾਏ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

8. ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਐਨ.ਜੀ. ਰੰਗਾ, [1979] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 210 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 103(2) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਲਫ਼ਜ਼ਦਾਰ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 192(2) ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਰ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਥੇ ਫੈਸਲਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਟੀਕਲਾਂ 192(1) ਅਤੇ 103(1) ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਇਸੇ ਬਦਲਾਅ ਦੇ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਣਾਯਕ ਹੈ।

64. ਮੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ (ਉਪਰੋਕਤ), ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਯਰ ਜੇ. ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ-

“12. ਇਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਇਹ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ (ਧਾਰਾ 14 ਅਧੀਨ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਲਈ, ਕਈ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਅਤੇ ਚੋਣ ਰੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰਡ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਅਧਿਕਾਰ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਉਦਮ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਸੰਭਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਅ ਲਈ ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਧਾਰਾ 30)।” ਫਿਰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਲਾਈਨ ਆਪਰੇਸ਼ਨਜ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਵਿਵਿਧ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ਾਂ, ਫੰਕਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਅਤੇ ਪੋਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਪੋਲਿੰਗ ਡ੍ਰਿਲ ਅਤੇ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਐਲਾਨ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਤੱਕ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਐਕਟ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੈਲਟ ਦੀ ਗੁਪਤਤਾ, ਵੋਟਿੰਗ ਪੇਪਰ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਪੋਲਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੁਚਾਰੂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਕਈ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।”

65. ਹੋਰ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਾਹਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੂਰੇ ਹਲਕੇ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਚੋਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਅਧੀਨ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 324 ਦੁਆਰਾ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਮੁਕਤ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀ ਚੋਣ ਦਾ ਤਿਆਗ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਆਰਟੀਕਲ 324 ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ। ਵਿਆਪਕ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੈਧਤਾ 'ਤੇ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤੇ:-

"(2) ਸੰਵਿਧਾਨ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਚੋਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟੈਂਸ, ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਫਰਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਢੱਕ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਜਾਂ ਹੋਰ, ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ।

) ਇਸ ਦੇ ਪੂਰਨ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਦੋ ਸੀਮਾਵਾਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ, ਜਦੋਂ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਵੈਧ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਹਨਾਂ

ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ, ਨਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਚੁੱਪ ਹੈ ਅਨੁਚਛੇਦ 324 ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਚੋਣ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਘੋਸ਼ਿਤ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ- ਦੂਜਾ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੋਨਾ ਫਾਈਡ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਮਾਨਕਾਂ ਲਈ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਅਨੁਸਰਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਗੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ-ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਤ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਆਦੇਸ਼, ਭਾਵ, ਚੋਣਾਂ। ਨਿਆਂਪੂਰਨਤਾ ਇਹ ਦਾਇਤਵ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਗਲਤ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਆਪਣੇ ਗਲਤ ਕੰਮ ਦਾ ਲਾਭ ਨਾ ਉਠਾਏ। ਗੱਲ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਆਂ ਜੀਵਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਨਃ ਮਤਦਾਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਟੁੱਟ ਵਿਵਹਾਰਿਕਤਾ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।"

66.ਮੋਹਿੰਦਰ ਗਿੱਲ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਗੋਸਵਾਮੀ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ, ਅਨੁਚਛੇਦ 324 ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪੈਰਾ 113 ਵਿੱਚ:-

"...ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਧਾਨਿਕ ਸਰੀਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਅਨੁਚਛੇਦ 324(1) ਅਧੀਨ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਜੋਂ, ਬਾਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕਸਰਤ ਲਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਛੱਡੀ ਗਈ ਹੈ।" ਸੰਵਿਧਾਨ, ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਉਭਰ ਸਕਦੀਆਂ ਵਿਵਿਧਤਾਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ। ਹਰ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰਵਾਨੁਮਾਨਿਤ ਜਾਂ ਸਟੀਕਤਾ ਨਾਲ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸੀ ਲਈ ਅਨੁਚਛੇਦ 324 ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ..."

67. ਏ.ਸੀ. ਜੋਸ ਬਨਾਮ ਸਿਵਨ ਪਿੱਲੈ ਅਤੇ ਹੋਰ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ-

"ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਚਛੇਦ 324 ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚੋਣ ਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਉਚਾਈ, ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਨੁਚਛੇਦ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸੱਤਵੇਂ ਸ਼ੈਡਿਊਲ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨੰਬਰ 72 ਅਤੇ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨੰਬਰ 37 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਾਲਿਸਤ ਵਿਧਾਨਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ ਜੋ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਧੀਨ ਸਿਰਫ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਨਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤੀਜਾ ਚੈਂਬਰ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਤੇ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਬਿਨਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ।"

68. ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਸੰਘ (ਉਪਰੋਕਤ), ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ-

"ਅਨੁਚਛੇਦ 324 ਅਧੀਨ, ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਹਰੇਕ 'ਰਾਜ' ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਉਚਾਈ, ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 'ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ' ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।" ਪਬਲਿਕ ਇੰਟਰੈਸਟ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ & ਓਆਰਐਸ. ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ & ਏਐਨਆਰ. (ਦੀਪਕ ਮਿਸਰਾ, ਸੀਜੇਆਈ)

69. ਕੁਲਦੀਪ ਨਾਇਅਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ[1] ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

“181. ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਨੇ ਗੁਪਤ ਮਤਦਾਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੇ ਵਿਵਾਦਿਤ ਸੋਧ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਭਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। B

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵਿਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਚੁੱਪ ਹੈ, ਲੇਖ 324 ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਚੋਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਲਾਹਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਲੇਖ 327 ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਬੋਚਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਜਿਹੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਬੰਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਾਂਗੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੋਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਦੁਬਾਰਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤੀ’ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਜਦੋਂ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੈਧ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ, ਨਾ ਕਿ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ, ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ।”

70. ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸਰਾਹਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਚੋਣ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਹਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹਨ। ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

71. ਮਿਸਟਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਵੇਨੁਗੋਪਾਲ, ਜੋ ਕਿ ਪਿਟੀਸ਼ਨਰ ਵਿੱਚ ਵਕੀਲ ਹਨ, ਨੇ ਰਿਟ ਪਿਟੀਸ਼ਨ (ਸਿਵਲ) ਨੰਬਰ 800 ਆਫ 2015 ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਤੌਰ ਤੇ, ਅਦਾਲਤ ਸੱਤਾ ਦੇ ਵੱਖਰੇਵੇਂ ਦੇ ਸਿਦਾਂਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸਿਕ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਿਨਾਂ ਸੱਤਾ ਦੇ ਵੱਖਰੇਵੇਂ ਦੇ ਸਿਦਾਂਤ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੇਖ 324 ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਮਿਸਟਰ ਵੇਨੁਗੋਪਾਲ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹਸਤਕਸ਼ੇਪ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਤਕਾਲਿਕ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੇ ਵਧਦੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੇਪਰਾਂ ਨੇ ਇਕਮਤ ਨਾਲ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਨਾ ਤਾਂ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

72. ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, ਮਿਸਟਰ ਵੇਨੁਗੋਪਾਲ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਧਿਆਨ "ਮਿਲਨ ਵੈਸ਼ਨਵ, ਜਦੋਂ ਅਪਰਾਧ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ: ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਮਸਲ" ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਇਹ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਆਪਤ ਸਬੂਤ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

73. ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਭਵਜਨਕ ਸਬੂਤ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨਕ ਢਾਂਚਾ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕ ਬਣਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨਾਲ ਦਖਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਵੋਟਰ ਦੇ ਚੋਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੋਟਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ

ਉਲਟਫੇਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਜੋ ਮੂਲ ਬਣਤਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।

74.ਮਿਸਟਰ ਵੇਨੂਗੋਪਾਲ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਦਿਨੇਸ਼ ਦ੍ਵਿਵੇਦੀ, ਵਧੀਆ ਵਕੀਲ ਜੋ ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸਿਵਲ) ਨੰਬਰ 536 ਦੇ 2011 ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਸਟਰ ਸਿਧਾਰਥ ਲੁਥਰਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਮੀਕਸ ਕਿਊਰੀਆ, ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਅਸਰ ਨਾਲ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰਵ ਚਰਣ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ (ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਲਾਟਮੈਂਟ) ਆਰਡਰ, 1968 (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਚਿੰਨ੍ਹ ਆਰਡਰ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਖਿਲਾਫ ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਸਬੰਧੀ ਆਰੋਪ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਚੋਣ ਲੜਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕਿਸੇ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗਾ ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਚੋਣ ਲੜਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

75. ਉਪਰੋਕਤ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਦਾ ਕੇਸ ਹੈ ਕਿ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 29ਏ ਭਾਰਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪੰਜੀਕਰਨ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਬਨਾਮ ਸਮਾਜਿਕ ਕਲਿਆਣ ਸੰਸਥਾ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

76. ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰਿਕ ਸੁਧਾਰ ਸੰਘ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਖਾਲੀ ਛੱਡੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ (ਕ) ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪੰਜੀਕਰਨ ਰੱਦ ਕਰਨਾ, (ਖ) ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਨਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ (ਗ) ਉਹਨਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜੀਕਰਨ ਨਾ ਦੇਣਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਰੰਗੀਨ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾਉਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਕਰਨਾ ਜੋ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।

77. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਬਲ ਆਰਡਰ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਜੋੜਨਾ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੜ੍ਹ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਤੇ ਐਮ.ਸੀ. ਮਹਿਤਾ ਬਨਾਮ ਕਮਲ ਨਾਥ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

78. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 29ਏ(5) ਇੱਕ ਪੂਰਨ, ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪੰਜੀਕਰਨ ਰੱਦ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪੰਜੀਕਰਨ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਜੋ ਸਿਰਫ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਸੱਤਾਵਾਂ ਵਿਭਾਜਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ।

79. ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਸੁੱਖਮ ਕਾਨੂੰਨ' ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਨੂੰ ਜੱਜ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਖੜ੍ਹ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਸਤਪਾਲ ਸੈਣੀ ਅਤੇ ਕੇਸਵਨੰਦ ਭਾਰਤੀ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਦੀ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ

ਸੱਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਜਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਸੱਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਜਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ।

80. ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਮਾਸੂਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਹਰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤਬ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਸਿਰਫ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੰਡਾਤਮਕ ਨਤੀਜੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ।

81. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਮਿਤ ਕਪੂਰ ਬਨਾਮ ਰਮੇਸ਼ ਚੰਦਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਿਆਂ, ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਮਾਪਦੰਡ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਉਭਰਦੇ ਤੱਥ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ, ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਸਿਰਫ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਗੰਭੀਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਫਾਇਦੇ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

82. ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਅਨਿਵਾਰਿਆ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸੰਘਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਹੋਰ, ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿਰਫ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਆਰਟੀਕਲ 324 ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹਦਾਇਤ ਆਰਟੀਕਲ 19(1)(c) ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

83. ਪਹਿਲਾ ਜਵਾਬਦੇਹ ਇਹ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੈਕਸ਼ਨ 33A ਜੋ ਹਰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਅਪਰਾਧਾਂ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਵੈਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਚੋਣ ਲੜ ਰਹੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਉਸ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਨਿਜਤਾ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਅਸਰ ਪਾਵੇਗਾ।

84. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਦੇਓਕੀ ਨੰਦਨ ਅੱਗਰਵਾਲ1$_{SUPERSCRIPT}$ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਬਾਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ2$_{SUPERSCRIPT}$ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 142 ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 142 ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

85. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਰਕ ਅਸਹਿਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ, ਇਸ ਲਈ, ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਸੱਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇਗਾ।

ਚੋਣ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

86. ਧਿਆਨਯੋਗ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੁਝਾਅਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਕੈਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਹੈ ਜੋ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ, ਵਰਗੀਕਰਣ, ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਦਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਾਰਾ (4) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ:-

"4. ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ – ਹਰ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।"

87. ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਾਰਾ (4) ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ ਚੋਣ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ, ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਹੁਣ, ਅਸੀਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਾਰਾ (5) ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ:

"5. ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਗੀਕਰਣ – (1) ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵਡ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੁਕਤ।

(2) ਇਸ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇੱਕ ਰਿਜ਼ਰਵਡ ਪ੍ਰਤੀਕ ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਹੈ।

(3) ਇੱਕ ਮੁਕਤ ਪ੍ਰਤੀਕ ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਜੋ ਰਿਜ਼ਰਵਡ ਪ੍ਰਤੀਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹੈ।"

88. ਬੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਧਾਰਾ (5) ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਦੋ ਸਾਫ ਸੁਥਰੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ 'ਚ ਵੰਡਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, 'ਰਿਜ਼ਰਵਡ' ਜਾਂ 'ਮੁਕਤ'। ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵਡ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ (5) ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਮੁਕਤ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ (5) ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੁਕਤ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਧੀਨ ਰਿਜ਼ਰਵਡ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਧਾਰਾ (5) ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਜੋ ਇੱਕ ਰਿਜ਼ਰਵਡ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇੱਕ ਰਿਜ਼ਰਵਡ ਪ੍ਰਤੀਕ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਹੈ।

89. ਈ ਉਪ-ਧਾਰਾ (6) ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾਵਾਂ (6ਏ) ਅਤੇ (6ਬੀ) ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਲਈ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਧਾਰਾ (17) ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਰਾਜ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵਡ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ (17) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

"17. ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਸਮੇਤ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ –

(1) ਕਮਿਸ਼ਨ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ-

(ਕ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਿਜ਼ਰਵਡ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ;

(ਖ) ਰਾਜ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਉਹ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਾਜ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਿਜ਼ਰਵਡ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ।

90. ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਾਰਾ (8) ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

"8. ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ –

(1) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਮੀਦਵਾਰ, ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਚੁਣੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਲਈ ਰਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਮੀਦਵਾਰ, ਜਿਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਇੱਕ ਰਾਜ ਪਾਰਟੀ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਚੁਣੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ।

(3) ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਰਵ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾ ਤਾਂ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੱਕ ਰਾਜ ਪਾਰਟੀ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।"

91. ਸਿੰਬਲਜ਼ ਆਰਡਰ ਦੀ ਧਾਰਾ (8) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ, ਇਹ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਧਾਰਾ (13) ਵੱਲ ਸੰਦਰਭ ਕਰੀਏ ਜੋ ਕਿ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਦੋਂ ਇੱਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਧਾਰਾ (13) ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

"13. ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ"। ਇਸ ਆਰਡਰ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਦੀ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਚੋਣ ਲਈ, ਇੱਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਜੇਕਰ,-

(a) ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਸਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਕ੍ਰਿਪਟ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ;

(b) ਉਮੀਦਵਾਰ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ;

(c) ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਤਾਰੀਖ ਲਈ ਦੁਪਹਿਰ 3 ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਹਲਕੇ ਦੇ ਰਿਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਸਰ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚਨਾ, ਫਾਰਮ ਬੀ ਵਿੱਚ, ਪਹੁੰਚਾਈ ਗਈ ਹੋਵੇ; (c) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੂਚਨਾ ਫਾਰਮ ਬੀ ਵਿੱਚ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸਕੱਤਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦਫਤਰ ਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਭੇਜਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸਕੱਤਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਦਫਤਰ ਧਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਸੂਚਨਾ ਭੇਜਣ ਲਈ ਅਧਿਕ□ਤ ਹੋਵੇ।

(d) ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਨਮੂਨਾ ਦਸਤਖਤ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ, ਫਾਰਮ ਏ ਵਿੱਚ, ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ 3 ਵਜੇ ਤੱਕ ਚੋਣ ਹਲਕੇ ਦੇ ਰਿਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਤੇ ਹੀ;

(e) ਫਾਰਮ ਏ ਅਤੇ ਬੀ ਨੂੰ ਕਹੇ ਗਏ ਦਫਤਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ, ਸਿਰਫ ਸਿਆਹੀ ਨਾਲ ਹੀ, ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ:

ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਫੈਕਸੀਮਾਈਲ ਦਸਤਖਤ ਜਾਂ ਰਬੜ ਦੀ ਮੋਹਰ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਸਤਖਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਫੈਕਸ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜੇ ਗਏ ਕੋਈ ਵੀ ਫਾਰਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।"

92. ਧਾਰਾ (13) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸਥਾਰਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ

ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕਿਆਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਲੜਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

93. ਸਿੰਬਲਜ਼ ਆਰਡਰ ਦੀ ਧਾਰਾ (8) ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ, ਧਾਰਾ (8) ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ। 'ਸ਼ੈਲ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਚੁਣੇ। ਹੋਰ, ਉਪ-ਧਾਰਾ (1), ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਵਾਰ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ੈਲ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਇਸ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੇਠ ਚੋਣ ਲੜਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

94. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਧਾਰਾ (8) ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਬਲਜ਼ ਆਰਡਰ ਦੀ ਧਾਰਾ (5) ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ (17) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਵੇ।

95. ਧਾਰਾ (8) ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਅਤੇ ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਰਾਜ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਖੇਪਤਾ ਲਈ ਅਸੀਂ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਸਿੰਬਲਜ਼ ਆਰਡਰ ਦੀ ਆਖਰੀ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਧਾਰਾ (18) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

"18. ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।—ਕਮਿਸ਼ਨ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ

x x x

x x x

(ਸੀ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਇਸ ਆਰਡਰ ਨੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਅਪਰਯਾਪਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।"

96. ਧਾਰਾ 18 ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (ਸੀ) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਸਬੰਧੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖੀ ਹੈ।

97. ਜੋ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਧਾਰਾ (8) ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਅਧੀਨ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਨਿਸ਼ਾਨ ਚੁਣਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਹ/ਉਸ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਲਾਟ ਕਰੇ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਹ/ਉਸ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ।

98. ਇੱਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲੀਏ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼

ਨਿਸ਼ਾਨ ਰਿਜ਼ਰਵ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਖਿਲਾਫ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਭਿਆਨਕ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਯਾਚੀਕਾਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਵਿਕਲਪਿਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਯੋਗਤਾ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਆਧਾਰ ਜੋੜਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਨਿਆਇਕ ਅੰਗ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਿਆਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਰੰਗੀਨ ਕਸਰਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਇਹ ਅਕਸੀਓਮੈਟਿਕ ਹੈ ਕਿ "ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਉਹ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ" ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਇਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਵੀਕਾਰਿਤ ਸਿਦਾਂਤ ਹੈ।

99. ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਲਈ ਲਾਭ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

100. ਐਲਾਇਡ ਮੋਟਰਜ਼ ਲਿਮਿਟੇਡ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਿਟੇਡ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਾਈਵੀ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਫੈਸਲੇ ਨਾਜ਼ੀਰ ਅਹਮਦ ਬਨਾਮ ਕਿੰਗ ਐਮਪਰਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਉਹ ਕੰਮ ਉਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ।" ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

101. ਡੀ.ਆਰ. ਵੇਂਕਟਾਚਲਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਡਿਪਟੀ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ:-

“ਅੰਤਿਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਿੱਚ, ਮਿਸਟਰ ਚਿਤਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਆਖਰੀ ਉੱਲੇਖਿਤ ਸਬਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਹਨ: “Expression unius est exclusio alterius.” ਇਹ ਮੈਕਸਿਮ, ਜਿਸਨੂੰ “ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਸੇਵਕ ਪਰ ਇੱਕ ਖਤਰਨਾਕ ਮਾਲਿਕ” ਵਜੋਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (ਪਰ ਲੋਪਸ ਐਲਜੇ, ਕੋਰਟ ਆਫ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਕੋਲਕੁਹੌਨ ਬਨਾਮ ਬ੍ਰੂਕਸ, [1888] 21 QBD 52) ਨਾਜ਼ੀਰ ਅਹਮਦ ਬਨਾਮ ਕਿੰਗ ਐਮਪਰਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੀ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਯਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਢੰਗ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ।”

102. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਟੇਟ ਥਰੂ. ਪੀ.ਐਸ. ਲੋਧੀ ਕਾਲੋਨੀ ਨਿਊ ਦਿੱਲੀ ਬਨਾਮ ਸੰਜੀਵ ਨੰਦਾ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ:-

“ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਥਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਸ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਏਅਰ ਇੰਡੀਆ 1936 ਪੀ.ਸੀ 253 (2) ਨਾਜ਼ੀਰ ਅਹਮਦ ਬਨਾਮ ਕਿੰਗ ਐਮਪਰਰ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

“..... ਜਿਸ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਅਤੇ ਘੱਟ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਿਯਮ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਉਹ ਕੰਮ ਉਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ.....” ਪਬਲਿਕ ਇੰਟਰੈਸਟ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ & ਓਆਰਐਸ. ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ & ਏਐਨਆਰ. (ਦੀਪਕ ਮਿਸਰਾ, ਸੀਜੇ)

103. ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੈਸਲਾ ਰਸ਼ਮੀ ਰੇਖਾ ਥਾਟੋਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਓੜੀਸਾ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ1 SUPERSCRIPT ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ:-

"ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਭਟਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਥਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ

ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਅਪ੍ਰੇਖਣ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਅਦਾਲਤ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਚਾਰ ਕੋਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਨਿਆਂਕੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।"

104. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੇ ਗਏ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਉਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰੇਖਣ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਪਾਲਿਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੈਨਰ ਹੇਠ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ, ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਅਯੋਗ ਹੈ। ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਚੋਣ ਲੜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਅਸਰ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬਿਨਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਕ੍ਰਿਪਟ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਬਹੁ-ਪਾਰਟੀ ਸਿਸਟਮ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੈਲੇਸ਼ ਮਨੁਭਾਈ ਪਰਮਾਰ ਬਨਾਮ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ2SUPERSCRIPT, ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਲਈ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ NOTA ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ:-

"...ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਲਈ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ NOTA ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਮਾਪਦੰਡ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਪਹਿਲੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਵਲੋਂ ਪੀਯੂਸੀਜੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ NOTA ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਕਤ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰਵ੍ਰਿੱਤ ਹਾਂ ਕਿ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਕਲ 80 ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸ਼ਡਿਊਲ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ NOTA ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸ਼ਡਿਊਲ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਚੋਣਕਾਰ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਉਲਟ ਦੇਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਹ ਵੀਸੰਵਿਧਾਨ ਪਰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਇਹ ਅਯੋਗਤਾ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮੂਲ ਵਿਆਕਰਣ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਦਲ-ਬਦਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਥਰਾ ਸਿਦਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲਈ, ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ NOTA ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦਲ-ਬਦਲ ਦਾ ਮਨਾਹੀ ਪਹਿਲੂ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(ਜ਼ੋਰ ਸਾਡਾ ਹੈ)

105. ਇੱਥੇ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ NOTA ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ NOTA ਵਿਕਲਪ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਤਾ ਦੇ ਰੰਗੀਨ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬਣਨ ਲਈ ਅਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਜਾਂ ਸੋਧਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਤਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੋਰ ਵੇਖਿਆ:-

"ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ NOTA ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਲੁਭਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਗੌਰ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੋਣਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਆਕਰਸ਼ਕ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦਾ ਵਿਅਵਹਾਰਕ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਪੂਰਣਤਾ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਜਿੱਥੇ ਚੋਣਕਾਰ ਦੇ ਵੋਟ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੀ ਕੀਮਤ ਟਰਾਂਸਫਰੇਬਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਬਸਟ੍ਰੈਕਸ਼ਨ ਹੈ ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਯਰ, ਜੇ., ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਿਆਂ, 'ਠੋਸਤਾ ਦੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ' ਦੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਸੀਂ ਤੁਰੰਤ ਜੋੜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ NOTA ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਚੋਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜੋ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਦਲ-ਬਦਲ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ।"

106. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੇ ਗਏ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਚਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇੱਥੇ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਖਾਤਮਾ ਇੱਕ ਕੜਵਾ ਕਲੰਕ ਹੈ ਤਾਜ਼ਾ ਸੱਚਾਈ, ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਦੀਮਕ ਵਾਂਗ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ, ਅਦਾਲਤ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੀ।

107. ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੰਗੇ ਗਏ ਹਨ, ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੇਖਣ ਲਈ, ਪਰ

ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋੜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਦੇਸ਼, ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੇ ਨਿਆਂਕਾਰੀ ਅੰਗ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਨਿਰਣਾਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਰਖਵਾਲਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੋ ਇਸ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

108. ਇੱਕ ਬਹੁ-ਪਾਰਟੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਨਾਂ 'ਤੇ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਨੂੰਨ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਘਿਨੌਣੇ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਲਈ। ਇਹ, ਸਾਡੇ ਧਿਆਨਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੇਦਾਗ, ਨਿਰਮਲ, ਨਿਰਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਯੁੱਗ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਰੇਗਾ।

109. ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਕਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਸੀਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਵਿਧ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜੋ ਚੋਣ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਹਨ। ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਫਾਰ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਰਿਫਾਰਮਜ਼ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ-

"38. ਜੇਕਰ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਟੈਲੀਕਾਸਟ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਚਛੇਦ 19(1)(ਅ) ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕ/ਵੋਟਰ — ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਆਦਮੀ — ਦਾ ਆਪਣੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਚਛੇਦ 19(1)(ਅ) ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਬਿਨਾਂ ਮੁਫ਼ਤ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਚੋਣਾਂ ਦੇ, ਬਿਨਾਂ ਮੁਫ਼ਤ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਗਰੂਕ ਵੋਟਰਾਂ ਦੇ, ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਐਕਸ ਜਾਂ ਵਾਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਣਜਾਣ ਵੋਟਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਏ ਗਏ ਵੋਟ ਬੇਮਾਨੀ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਪੈਸੇਜ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਭੇਦਭਾਵ, ਗਲਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸਭ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਅਣਜਾਣ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਜ਼ਾਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਅਣਜਾਣ ਅਤੇ ਗਲਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵੋਟਰ ਦੁਆਰਾ ਵੋਟ ਪਾਉਣਾ ਗੰਭੀਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਮਨੋਰੰਜਨ 'ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ' ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅਸਥਾਨ ਲਈ ਚੋਣ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਵਰ ਨਾ ਕਰੇ।"

110.ਜਦੋਂ ਉਕਤ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਵ (ਸੋਧ) ਅਧਿਨਿਯਮ, 2002 (4 ਦਾ 2002) ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮੁਲਗੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 32 ਅਧੀਨ ਇਸ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਤਿੰਨ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੈਂਚ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯੂਨੀਅਨ ਲਈ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ (ਪੀ.ਯੂ.ਸੀ.ਐਲ.) (ਉਪਰੋਕਤ)

ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਧਾਰਾ 33-ਬੀ ਜੋ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਐਕਟ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਧੀਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਹੈ। ਉਕਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

"33-ਬੀ. ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਿਰਫ ਐਕਟ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਧੀਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰੇਗਾ।— ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ, ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼, ਆਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਕੋਈ ਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਆਪਣੇ ਚੋਣ ਸਬੰਧੀ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਜਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਇਸ ਐਕਟ ਜਾਂ ਇਸ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਜਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

11. ਪੀ. ਵੇਂਕਟਾ ਰੈੱਡੀ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟਾਏ:-

"(1) ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਲੜ ਰਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਵੇਰਵੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਚਛੇਦ 19(1)(ਅ) ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਓਵਰਲੈਪਿੰਗ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

* * *

(3) ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਬਨਾਮ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਫਾਰ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਰਿਫਾਰਮਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਹੋਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ 'ਅਸਥਾਈ' ਸਵਰੂਪ ਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਤੰਤਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵੋਟਰ/ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੀਆਂ ਉਚਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਕਸਰਤ ਵਿੱਚ ਜੁਟਣ ਸਮੇਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਖੁਲਾਸੇ ਦੇ ਬਿੰਦੂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਸਥਾਈ ਜਾਂ ਅਸਥਾਈ ਸਵਰੂਪ ਦੇ ਹੋਣ, ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਿਚਲਨ ਨੂੰ ਗਿਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

* * *

(5) ਧਾਰਾ 33-ਬੀ ਨੂੰ ਜਨ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ (ਤੀਜਾ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2002 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨਿਕਤਾ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਹਿਲਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਧੂਰੀ ਅਤੇ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।

(6) ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 33-ਏ ਅਧੀਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰ, ਜੋ ਲੰਬਿਤ ਫੌਜਦਾਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਵੋਟਰ/ਨਾਗਰਿਕ ਵਿੱਚ ਵੇਸਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੇ ਲੰਬਿਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੰਜੀਦਗੀ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।"

112. ਧਰਮਾਧਿਕਾਰੀ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ, ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਕ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ:-

“127. ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ

ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਾ ਸ਼ਾਹ, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ, ਨੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਰਿਦ੍ਰਸ਼ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਧਨ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਅਤੇ ਵਿਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਧਨ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਮਾਂਸਪੇਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭ੍ਰਮ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਧੂਰਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਦੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਧਾਰਿਆ ਗਿਆ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਬਣ ਸਕੇ ਤਾਂ ਜੋ ਦਾਗੀ ਧਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਜ਼ਾਕ ਨਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇ — ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ 'ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰ' ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਅਤੇ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉਸ ਦੇ ਵੋਟਰ ਵਜੋਂ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਕਸਰਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੋਣ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਪੀ ਐਕਟ।"

113. ਰੀਸਰਜੈਂਸ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ3$_{SUPERSCRIPT}$, ਪਿਛਲੇ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ:-

"20. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਉਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਜਾਣਨ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਵ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਅਵਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਬਹਿਰਵਾਹ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਰਵਜਨਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 19(1)(ਅ) ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਚੋਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੋਟਰ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਜਾਂ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਵੋਟਰ ਵੋਟ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 19(1)(ਅ) ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜੋ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਤਿ-ਵਿਧਾਨ ਹੈ।"

ਅਤੇ ਫਿਰ:-

"27. ਜੇ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਠਾਏ ਗਏ ਤਰਕ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਜਿਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੇ ਝੂਠੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਹਲਫਨਾਮਾ ਭਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਹਲਫਨਾਮਾ ਭਰਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 19(1)(ਅ) ਅਧੀਨ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ 'ਜਾਣਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ' ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।"

114. ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹੇਠਾਂ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ:-

"29.1. ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਉਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਜਾਣਨ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ/ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਵ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰਵਜਨਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਅਵਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਬਹਿਰਵਾਹ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 19(1)(ਅ) ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਹੈ।" 29.2. ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਚਛੇਦ 19(1)(ਅ) ਅਧੀਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਰਿਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

29.3. ਖਾਲੀ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨਾਲ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਖਲ ਕਰਨਾ ਹਲਫਨਾਮੇ ਨੂੰ ਨਿਰਰਥਕ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ।

29.4. ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਰਿਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ 'ਜਾਣਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ' ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਰਿਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਦੁਆਰਾ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚਿਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਰਿਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਾਰ ਹੀ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਡ਼ਚਨ ਇੰਨੀ ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਇਨਸਾਫ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ।

29.5. ਅਸੀਂ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਿਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ ਕੇਸ ਦੇ ਪੈਰਾ 73 ਦਾ ਰਿਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਆੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਦੋਂ ਹਲਫਨਾਮਾ ਖਾਲੀ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨਾਲ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

29.6. ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚ 'ਨਿਲ' ਜਾਂ 'ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ' ਜਾਂ 'ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ' ਵਜੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਨਾ ਛੱਡੇ।

29.7. ਖਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਖਲ ਕਰਨਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਪੀ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 125-ਏ(ਆਈ) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਰਿਟਰਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ ਕਿ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸੇ ਕ੍ਰਿਆ ਲਈ ਮੁੜ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇ।

115. ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਿਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ4 ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਏਡਲਟ ਸਫਰੇਜ਼ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੱਖਾਂ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਪੋਲਿੰਗ ਬੂਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਬੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਬਚਾਉ ਲਈ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਪਲਬਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਹੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਵਜੋਂ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਉਮੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਪਲਬਧ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ, ਸੰਪਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਈ ਝੁਕਾਉ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀਕਰਣ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਨਾਸਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਫਸੋਸਜਨਕ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਹਾਇਤ ਸਮਝਦਿਆਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚੁੱਪ, ਬਹਿਰੇ ਅਤੇ ਗੂੰਗੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵੋਟਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਿਛੋਕੜ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਚੋਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਤਦਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੋਟਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲਈ ਪਰਮੁੱਖ ਹੈ। ਇੱਕ ਵੋਟਰ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੰਤਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸੂਚਿਤ ਵੋਟਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ, ਬਾਰੇ ਅੰਧੇਰੇ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

116. ਉਪਰੋਕਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਹਨ:-

(i) ਹਰੇਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫਾਰਮ ਨੂੰ ਭਰੇਗਾ ਅਤੇ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਉਥੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਵੇਰਵੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

(ii) ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੋਲਡ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦਵਾਰ ਖਿਲਾਫ ਲੰਬਿਤ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(iii) ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਟਿਕਟ 'ਤੇ ਚੋਣ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਲੰਬਿਤ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

(iv) ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਉਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਆਪਣੀ ਵੈਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਦਾਇਤਵ ਹੋਵੇਗਾ।

(v) ਉਮੀਦਵਾਰ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਲਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

117. ਇਹ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਹੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨਿਕ ਅਧਿਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਖਾਮੀਆਂ ਜਾਂ ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਹੀ ਇਰਾਦੇ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਸਮਰਥਿਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਖਤ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਸਬੰਧਤਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੂਚਿਤ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਸਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸੀਂ ਲਾਇਕ ਹਾਂ", ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੂਝਵਾਨ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਸੂਚਿਤ ਚੋਣ ਲਈ ਅਧਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸੂਚਿਤ ਚੋਣ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਮੂਲ ਪੱਥਰ ਹੈ।

118. ਅਸੀਂ ਇਹ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ 'ਤੇ ਚੋਣ ਲੜਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਹ ਇੱਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਮਾਸੂਮ ਹੋਣ ਦੇ ਧਾਰਨਾ ਅਧੀਨ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਬਰਾਬਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ 'ਤੇ ਝੂਠੇ ਮਾਮਲੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹੀ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਉਚਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਹੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਅੱਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਵੋਟਰ ਸੰਵਿਧਾਨਵਾਦ ਦੇ ਸਿਸਟਮੈਟਿਕ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਤਦ ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਸਰਵੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਧਾਰੇ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਭਾਵਿਕ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਆਵੇ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

119. ਅਸੀਂ ਪੱਕਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਖਾ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਉਠਾਏਗੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੀ ਮਾੜੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲਾਜ਼ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਇਸਨੂੰ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਪੜਾਅ ਉੱਤੇ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਤਨਾ ਜਲਦੀ ਬਿਹਤਰ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲਈ ਘਾਤਕ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਵਿਛੋੜਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

120. ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਤਦਨੁਸਾਰ ਨਿਪਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Vasu Gupta
Advocate